

דרישות החברה הערבית מתקציב 2021

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

مركز مساواة
מרכז מוסאוא
Mossawa Center

תקציב 2021

ותוכניות חומש

דרישות החברה הערבית

ערך : ג'עפר פרח

נובמבר 2020

פרסום זה נעשה בשיתוף פעולה עם :

הדעות המובעות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את דעותיה של קרן פרידריך אברט.
שימוש מסחרי בפרסומים של מרכז מוסאוא וקרן פרידריך אברט ללא אישור בכתב של הקרן אסור
בהחלט.

תקציב 2021

ותוכניות חומש

דרישות החברה הערבית

ערך : ג'עפר פרח

תוכן עניינים

מס'	פרק	עמוד
1	הקדמה	4
2	בעיות עיקריות שנחשפו בעקבות משבר הקורונה	5
3	דרישות מתקציב המזומן לשנת 2021 לטיפול בבעיות העיקריות	7
4	משרדי ממשלה פעולות נדרשות	13
4.1	משרד החינוך	13
4.2	משרד הבריאות	15
4.3	משרד הכלכלה	19
4.4	משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים	24
4.5	משרד התחבורה והבטיחות בדרכים	27
4.6	משרד התרבות והספורט	29
4.7	משרד הפנים	30
4.8	משרד השיכון ומנהל מקרקעי ישראל	31
4.9	משרד החלקאות	36
4.10	המשרד לשיוויון חברתי	36
4.11	המשרד לחינוך וקידום קהילתי	36
4.12	משרד איכות הסביבה	36
5	שיפור מצב ומעמד הנשים הערביות	37
6	ערים מעורבות	40
7	תוכנית המאבק באליומות	40
8	יישום החוק לייצוג הולם בשירות הציבורי	40
9	דרישות תקציביות (הרשאה להתחייב) לתוכנית חומש עתידית לחברה הערבית	41
10	תרגום הדרישות לספר התקציב	43
11	אחריות, מעקב ובקרה	43
12	תוכנית 922 - יישום וחסימים	44
13	השלכות עיכוב מימוש ה 922	48
14	הקשר בין התוכנית המוצעת לתוכנית 922	48
17	מקורות	49

1. הקדמה

החברה הערבית, המהווה יותר מ 20% מהאוכלוסייה הכללית, לא קיבלה לאורך שנים את חלקה היחסי בהשקעות והוצאות המדינה. בשנת 2015, הייתה נקודת מפנה חיובית, אשר נולדה מצורך כלכלי טהור, אשר מבוסס על עיקרון כלכלי בסיסי שלפיו, כלכלה ומשק אינם יכולים לשרוד מבלי לשלב את כלל חלקיה של האוכלוסייה. שילוב זה, אשר יוצר סינרגיה, הוא זה שמביא לכך שהשלם עולה על סך חלקיו, וכתוצאה מזה נוצרו החלטות ממשלה שונות כמו:

- החלטה מס' 922 מיום 31 בדצמבר 2015 לפיתוח כלכלי לערבים בצפון.
 - החלטה מס' 1480 מיום 2 ביוני 2016 – לפיתוח כלכלי ערבים בדואים צפון.
 - החלטה מס' 2397 מיום 12 בפברואר 2017 – לפיתוח כלכלים ערבים בדואים דרום.
 - החלטה מס' 959 מיום 10 בינואר 2016 - לפיתוח כלכלי ערבים דרוזים וצ'רקסים.
- זאת לא הפעם הראשונה בה הכינו ממשלות ישראל החלטות לתוכניות שהגודרו כיעודיות לטיפול בפערים חברתיים כלכליים. בפועל התוכניות לא נתנו מענה לכל הצרכים וגם לא מומשו במלואן. במהלך הכנת החלטת הממשלה 922 דובר רבות על "שינוי מנגנוני תיקצוב". בפועל זה היה אמור להתבצע במספר משרדים ממשלתיים כמו משרדי התחבורה והחינוך.
- תוכניות קודמות שאושרו בממשלה, ואשר מרכז מוסאוא פעל לקדם אותן מאז שנת 2000 לא התיימרו לשנות מנגנוני תיקצוב. תוכנית "ארבעת המליארדים" שאושרה בשנת 2000 לא מומשה אף היא במלואה והוארכה שוב ושוב.
- כך קרה לתוכניות נוספות שגובשו בעשור האחרון:
- החלטה מס' 1539 מיום 21 במרץ 2010 שונתה ושודרגה והוארכה:
 - בהחלטה מס' 2365 מיום 21 בדצמבר 2014
 - כך עשתה הממשלה גם עם תוכניות 922 ו- 1480 והחליטה ביום 25.10.2020 להאריך את יישומן בשנה נוספת, על אף שאין תקציב מדינה מאושר לשנת 2021 שיאפשר כיסוי תקציבי ליתרות שנותרו.
- מסמך זה מתמקד בדרישות החברה הערבית לתקציב 2021, עם התייחסות לתוכנית חומש מעבר לתקציב השנתי לשנת 2021. דרישות אלו, בדומה לדרישות החברה הערבית לאורך שנים, הינן חשובות וקריטיות לשילוב ושיפור מצבם של האזרחים מהחברה הערבית, אשר יביא באופן אוטומטי לשיפור הכלכלה והמשק בכלל.
- משבר הקורונה חשף בין היתר את הפערים העצומים בין החברה הערבית לשאר אזרחי המדינה, הדגיש את החולשה של החברה הערבית ועד כמה הבטן שלה רכה ופגיעה. משבר הקורונה חושף את המציאות ואינו בונה אותה, וכאן יצויין כי המציאות של החברה הערבית קשה מאוד, על אף החלטת 922 ועל אף המאמצים הכבירים שהושקעו מצד ההנהגה של החברה הערבית. זאת מכיון שהפער הוא כל כך עצום שפשוט לא היה ניתן לסגור אותו תוך פרק זמן של 5 שנים, אשר מתוכן היינו בשנתיים עם חוסר יציבות שלטונית וללא תקציב מאושר, מה שעצר את העשייה שהתחילה בשנת 2016.

2. בעיות עיקריות שנחשפו בעקבות משבר הקורונה

דרישות החברה הערבית לשנת 2021 מתייחסות לבעיות העיקריות שנחשפו בעקבות משבר הקורונה. מקורה של כל בעיה בסיבות שונות, ואליהן אנחנו נתייחס במסגרת הדרישות של החברה הערבית לתקציב 2021.

להלן פירוט הבעיות העיקריות והצעדים הנדרשים למתן טיפול מיידי במסגרת תקציב 2021:

2.1 אמון הציבור הערבי במוסדות הממשלה

החוסן החברתי של אוכלוסייה הינו אבן היסוד לכלכלה ומשק חזקים בכל מדינה. החוסן החברתי מבוסס בעיקרו על אימון הדדי בין האזרחים למוסדות המדינה.

משבר הקורונה חשף עד כמה נעדר האמון בין החברה הערבית לבין מוסדות המדינה. בתחילת המשבר היה עיכוב משמעותי בתחילת עבודת ההסברה של משרד הבריאות בחברה הערבית, וההסברה שנעשתה לבסוף לא הייתה מותאמת למציאות ולצרכים של האזרחים הערבים. בגלל השני לא ננקטו צעדים מתאימים מצד מוסדות המדינה על-מנת לעבוד בשיתוף פעולה עם הרשויות הערביות ולמנוע קיומם של אירועים המוניים (כמו חתונות והלוויות), מה שהוביל לאחוזי הדבקה גבוהים במיוחד בחברה הערבית. באופן כללי מסתמן כי מדובר במשבר ניהולי מצד מוסדות המדינה שמשאיר את האזרחיות והאזרחים הערבים בחוסר וודאות, מגדיל את הפערים ופוגע קשות באמון הציבור הערבי במוסדות המדינה.

2.2 בריאות

הפערים בשירותי הבריאות כפי שנחשפו במשבר הקורונה מוכרים למשרד הבריאות. בשנה האחרונה הכין המשרד תוכנית לטיפול בפערים בשירותי הבריאות שנועדה לשפר את איכות ואורך החיים של האזרחים הערבים. יש לפעול באופן מיידי לשלב את התוכנית בתקציבים הייעודיים שהוקצו למשרד הבריאות לטיפול במשבר ולהמשיך בהשקעות שישפרו את איכות החיים ובריאותם של האזרחים הערבים, ובטווח הארוך יחסכו למדינה טיפולים רפואיים יקרים.

2.3 חינוך ותרבות

שיפור מצבה של החברה הערבית ושילובה בחברה הכללית אינם יכולים לקרות בלי להשקיע ולשפר את נושא החינוך והתרבות בחברה הערבית. יודגש כבר עתה כי את פירותיה של השקעה זו נוכל לראות רק בעוד כמה שנים ולא באופן מיידי, אך העדר השקעה מיידי בנושא החינוך והתרבות יביא בוודאות להגדלת הפער הכלכלי חברתי בצורה אקספוננציאלית עם כל שנה שעוברת. על כן נושא זה הינו אקוטי ודורש טיפול מיידי.

משבר הקורונה, חשף את הבטן הרכה של החברה הערבית בתחומי החינוך והתרבות: צורך בשיפור ההון האנושי של הסגל החינוכי של החברה הערבית, העדר היכולת של מוסדות החינוך להתמודד עם האתגרים של משבר הקורונה, חוסר ציוד ותשתיות תומכות בלמידה מרחוק.

2.4 תעשייה, מסחר וחקלאות

משבר הקורונה חשף את חולשותיו של "עידן הגלובליזציה" בתחומים רבים וסימן מגמות של חזרה לעצמאות כלכלית ומשקית של כל מדינה. עצמאות זו אינה יכולה להתקיים מבלי לקיים חקלאות, תעשייה ומסחר מקומיים.

משבר הקורונה חשף את חולשת החקלאות ההמונית, העדר התעשייה ואת חולשתו של המסחר בחברה הערבית. העדרם של תחומים אלו נובע בעיקר מחוסר תמיכה של המדינה בפיתוח התחומים הללו בחברה הערבית. זה פוגע בשרידות הכלכלית של החברה הערבית, אך גם בכלכלת המדינה.

2.5 אקדמיה ותעסוקה

החברה הערבית, בשל מגבלות מוצהרות ולא מוצהרות של גופים ממשלתיים ועסקיים במדינה, סובלת מתת תעסוקה ואבטלה גלויה וסמויה. ייצוג היתר של ערבים במשרות זוטרות ותת-הייצוג של מועסקים ערבים בתפקידים בכירים הוביל בעת משבר הקורונה לכך שמספרם של הערבים שהוצאו לחל"ת או פוטרו גבוה באופן משמעותי ביחס לחלקם של הערבים באוכלוסיית המדינה. עקב כך החברה הערבית נפגעה באופן דיספרופורציונלי מהמשבר. מיותר לציין את ההשפעות הכלכליות והחברתיות להתפתחות זו.

2.6 ביטחון אישי ואיכות חיים

עקב האלימות הגואה בישובים הערבים והעדר טיפול הולם בבעיה זו מצד רשויות המדינה, רמת הביטחון האישי של האזרחים מהחברה הערבית נמוכה, דבר הפוגע מאוד באיכות החיים של אותם אזרחים. בעת משבר הקורונה רמת הביטחון האישי הנמוכה בקרב האזרחים הערבים הובילה בין היתר לכך שחלקים מהאוכלוסייה שלא רצו לקיים את הנחיות הריחוק החברתי עשו זאת מבלי להיתקל בקול שכנגד. זאת עקב החשש של אזרחים שומרי חוק מהחברה הערבית לדבר או להעיר לאדם אחר, פן יסבלו מפגיעה אישית בגלל פנייה כזו. כמוכן, בהעדר מערכות מימון בנקאי השתלט ההון השחור על שוק ההלוואות בחברה הערבית, והוא מפעיל מערכות שלמות למימון וגבייה. כמעט בכל שנה נהרגים כתשעים אזרחים ערבים באירועי אלימות ומאות נפצעים.

3. דרישות מתקציב המזומן לשנת 2021 לטיפול בבעיות העיקריות

הדרישות בסעיף זה מתייחסות לתקציב מזומן אשר יתוקצב בשנת 2021. יובהר כי לפרוייקטים ארוכי טווח נדרש תקציב הרשאה להתחייב במסגת הדרשיות התקציביות לתוכנית החומש של החברה הערבית.

להלן פירוט דרישות בהתאם לחלוקה לסוגי הבעיות:

מס'	בעיה	נושא	משרד	דרישות תקציב
1	אמון הציבור	הסברה	• משרד הבריאות	<u>הקצאת 50 מליון ש"ח להקמת והפעלת מערך הסברה לחברה הערבית</u> במטרה להביא להסברה ברורה ומובנת ולא תרגום יבש של פרסומים מעברית לערבית ובוודאי לא גיוס אנשי שב"כ להכנת מסרים לאכולוסיה הערבית; ההסברה לחברה הערבית צריכה להיות בעזרת מובילי דעת קהל של האוכלוסיה.
2	אמון הציבור	תכנון מרכזים רפואיים בערים המרכזיות	• משרד הבריאות	<u>תכנון 6 מרכזים רפואיים בערים המרכזיות שבחברה הערבית, נדרשת הקצאה של 80 מליון ש"ח עבור תקציב הפיתוח של משרד הבריאות, לקידום תכנון והיתרים להקמת מרכזים רפואיים גדולים בערים מרכזיות בחברה הערבית (בית חולים יום) אשר ינגישו את שירות הבריאות הציבורי ויכלולו את כל הציוד הנדרש למתן שירותי רפואה דחופה ומרפאות חוץ כחלק מהשירות הציבורי.</u> במסגרת זו נדרש לתכנן לכל הפחות 6 מרכזים בחברה הערבית.
3	אמון הציבור	הקמת מוקדים של שירות התעסוקה והביטוח הלאומי	• משרד הכלכלה והמוסד לביטוח לאומי	<u>הקצאת 50 מליון ש"ח להקמת נקודה משולבת של שירות התעסוקה והמוסד לביטוח לאומי בכל אחד מהיישובים הערביים, שיפעלו לכל הפחות יומיים בשבוע לצורך מתן מענה מיידי ומשולב של שני גופים אלו, במטרה להחזיר את</u>

מס'	בעיה	נושא	משרד	זרישות תקציב
		ביישובים הערבים		התושבים לעבודה כמה שיותר מהר ולאפשר להם למצות את זכויותיהם
4	אמון הציבור	בניית שכונות חדשות	משרד השיכון והבינוי	<u>הקצאת 500 מיליון ש"ח לפיתוח שכונות חדשות בלפחות 8 יישובים בחברה הערבית אשר יתוכננו על קרקעות רשות מקרקעי ישראל בשילוב קרקע פרטית.</u> תכנון ערים חדשות אינו מתיישב עם הצרכים של החברה הערבית, ועל כן עיקר ההשקעה צריכה להיות בהרחבת יישובים קיימים, במיוחד ביישובים שהינם בעלי צפיפות אוכלוסין גבוהה מאוד.
5	חינוך ותרבות	פיתוח תוכניות הכשרה מקצועית	משרד העבודה	<u>הקצאת 200 מיליון ש"ח לתקצוב הכשרות מקצועיות לצעירות ולצעירים בחברה הערבית שנפלטו משוק העבודה במשבר הקורונה.</u> קיים צורך מיידי בשילובם של אותם צעירות וצעירים בהכשרה מקצועית אשר תאפשר להם לראות אופק ועתיד יותר ברור ומבטיח. אי מתן מענה לאותם צעירות וצעירים בהקדם האפשרי מעלה את הסיכון של אותה אוכלוסיה להשתלב בפשיעה, סמים והונאה.
6	חינוך ותרבות	תכנון בתי ספר להכשרה מקצועית ביישובים	- משרד החינוך - משרד העבודה	<u>הקצאת 100 מיליון ש"ח לתכנון וייזום הקמת בתי ספר להכשרה מקצועית בחברה הערבית.</u> בתי הספר יסייעו בהכשרת הדור הבא למקצועות העתיד, בכדי למנוע מצב של עלייה נוספת בשיעורי האבטלה בחברה הערבית ולדאוג לכך שהדור הבא, בני 15 ומעלה כיום, יוכל, לבחירתו, להשתלב בבתי ספר מקצועיים אשר מכשירים אותו למקצועות העתיד שהינם מבוססים טכנולוגיה בעיקר.

מס'	בעיה	נושא	משרד	דרישות תקציב
7	חינוך ותרבות	קידום מוסדות תרבות ביישובים הערביים	משרד התרבות הספורט	<u>הקצאת 50 מיליון ש"ח לתמיכה במוסדות תרבות לרבות תיאטראות, אומנים, זמרים בכל התחומים לקידום תכני תרבות בחברה הערבית. העדר תכני תרבות ואירועי תרבות מהווה את אחת הסיבות לפשיעה בחברה הערבית. ללא מתן מסגרות תואמות לצעירים ולצעירות בחברה הערבית לא יהיה ניתן להתחיל בצמצום הפשיעה. נדרש להכין קול קורא רחב לכל התחומים בכדי שהמוסדות והאומנים יוכלו לתכנן את האירועים ו הסדנאות שלהם לשנת 2021 על סמך התקציבים אשר יוקצו להם במסגרת הקול הקורא.</u>
8	חקלאות	קידום מעמד החלקאי	משרד החקלאות	<u>הקצאת 50 מיליון ש"ח בתקציב המזומנים לשנת 2021 לקידום מעמד החקלאי הערבי. במסגרת תקציב זה, יועברו הכשרות לכלל החלקאים הקיימים ולמי שמעוניין להתחיל לעסוק בחקלאות שיתמקדו בחקלאות אורגנית, גידול בעלי חיים, חקלאות ימית, השפעות ההדברה הכימית, שיטות להגדלת הפיריון החקלאי בכלל, מענקי הסתגלות לחקלאים לתקופות של סגר נוסף ואובדן הכנסות. בנוסף, יוקצה תקציב הרשאה להתחייב למאצינג עם חקלאים אשר ירצו לקדם פרויקטים בתחום החקלאות וגידול בעלי חיים.</u>
9	תעשייה ומסחר	תכנון והקמת אזורי תעשייה	משרד הכלכלה	<u>הקצאת 100 מיליון ש"ח בתקציב המזומנים לשנת 2021 לקידום תוכניות מתאר וקידום תשתיות לאזורי תעשייה, מסחר ותעסוקה. תוכניות אלו, ובכדי להתגבר על חסמים רבים בתחום הזה, יבוצעו</u>

מס'	בעיה	נושא	משרד	זרישות תקציב
				באופן מרוכז על ידי משרד הכלכלה. בנוסף, יוקצה תקציב הרשאה להתחייב למאצינג לתמיכות לעסקים אשר יוקמו או יעברו לאזורי תעשייה אלו.
10	אקדמיה ותעסוקה	שילוב עובדים בכירים במגזר הפרטי	• משרד הכלכלה	<u>הקצאת תקציב של 400 מיליון ש"ח, אשר יהווה השתתפות של 70% משכרו של כל עובד מהחברה הערבית, אשר ישמש בתפקיד בכיר בדרגת סמנכ"ל ומעלה, בכל אחת מהחברות במגזר העיסקי הנסחרות בבורסה (לרבות חברות דואליות). ההשתתפות תהיה לתקופה של שנתיים וגובה המענק החודשי יהיה 70% או 30,000 ש"ח לחודש.</u>
11	אקדמיה ותעסוקה	שילוב מרצים מהחברה הערבית בכל המוסדות המקבלים תקציב מהמל"ג	• המועצה להשכלה גבוהה	<u>הקצאת תקציב של 100 מיליון ש"ח לעידוד מוסדות להשכלה גבוהה להגיע למצב שבו כלל הסגל המינהלי, הסגל האקדמי הזוטא וכלל הסגל הבכיר כוללים לפחות 20% מהחברה הערבית. תהליך כזה יתרום, בראש ובראשונה להעלאת רמת ההשכלה במוסדות להשכלה גבוהה (רבגוניות הינה הבסיס לקדמה בכל התחומים) ויהווה אבן יסוד משמעותית לטיפול בקיצוניות ובגזענות השוררות כיום במדינה.</u>
12	ביטחון אישי ואיכות חיים	העלאת רמת הביטחון האישי	• המשרד לשירותים קהילתיים	<u>הקצאת 100 מיליון ש"ח, לתגבור המסגרות לטיפול בעבריינים צעירים, אלכוהול, סמים והלוואות בשוק השחור.</u> המרכזים יקלטו עצורים, ימיינו אותם ויפעלו לשקם את האסירים שניתן לשקם טרם יחזרו לקהילה. בנוסף, יוקצה תקציב הרשאה להתחייב אשר יתמקד בסוגייה זו.

מס'	בעיה	נושא	משרד	דרישות תקציב
13	שיפור רמת החיים והתעסוקה	העלאת רמת החיים	• משרד התחבורה	<u>הקצאת 300 מיליון ש"ח, אשר יחולקו האופן הבא:</u> 1. 200 מיליון ש"ח <u>להרחבת שירות תחבורה ציבורית בחברה הערבית</u> בדגש על שירות למוסדות חינוך, מוסדות השכלה גבוהה, אוניברסיטאות, לרבות אוניברסיטת ג'נין שבה לומדים כ- 5,000 סטודנטים ערבים. 2. 100 מיליון ש"ח יוקצו <u>לתכנון כבישים אזוריים</u> לחיבור יישובים בחברה הערבית שהינם בעלי מרכז חיים משותף; כדוגמה מגיד אלכרום, דיר אלאסד, ס'חנין ועראבה, ראמה ומע'אר, מבלי שיהיה צורך להשתמש בכבישים מהירים בינעירוניים שבחלקם הגדול מוגדרים ככבישים אדומים בכדי לעבור מיישוב ליישוב. בנוסף, יוקצה תקציב הרשאה להתחייב אשר יתמקד בסוגייה זו.
14	חינוך ותרבות	הקצאת קרקעות להכנת בתי ספר לפיצול כיתות	• רמ"י • משרד החינוך ומפעל הפיס	<u>הקצאת 300 מיליון ש"ח לתכנון וייזום הקצאת קרקעות מרשות מקרקעי ישראל להקמת בתי ספר בחברה הערבית</u> אשר יאפשרו הלכה למעשה פיצול כיתות. נדרש ומתחייב הן לתקופת הקורונה והן כמענה למחסור בכיתות הקיים כיום בחברה הערבית.
15	חינוך	חיבור תשתיות תקשורת	• משרד התקשורת	<u>הקצאת 100 מיליון ש"ח מתמלוגי חברת הוט לחיבור בתים ביישובים ערבים לתשתיות אינטרנט מהיר.</u>
16	שיכון מוסדות	בניית	• משרד	<u>הקצאת 800 מיליון ש"ח לביצוע בניוי</u>

<u>מס'</u>	<u>בעיה</u>	<u>נושא</u>	<u>משרד</u>	<u>זרישות תקציב</u>
	ציבור	מוסדות ציבור	השיכון	לתוכניות מאושרות של 11 רשויות בחברה הערבית <u>לבניית מוסדות ציבור</u> <u>בשטחים המוניצפלים של הרשויות.</u> מדובר ברשויות אשר הצליחו להגיע לתוכנית מאושרת, וכרגע שלב הביצוע מוקפא בשל העדר יכולת בנייה ללא מקור תקציבי.

4. משרדי ממשלה – פעולות נדרשות

מעבר לדרישות התקציביות המפורטות במסמך זה, הן מבחינת תקציב המזומנים והן מבחינת תקציב הרשאה להתחייב כמפורט בהמשך המסמך, אנו מפרטים כאן, ברמת הפעילות של משרדי הממשלה השונים והרלוונטיים, את הפעולות הנדרשות עבור החברה הערבית.

4.1 משרד החינוך

שיפור מציאות החברה הערבית ושילובה אינו יכול לקרות בלי להשקיע ולשפר את נושא החינוך והתרבות בחברה הערבית. יודגש כבר עתה כי פירות השקעה זו, נוכל לראות רק בעוד כמה שנים ולא באופן מיידי, אך העדר השקעה מיידיית בנושא החינוך והתרבות יביא בוודאות להגדלת הפערים הכלכליים חברתיים בצורה אקספוננציאלית. על כן נושא זה הינו אקוטי ודורש טיפול מיידי.

משבר הקורונה, חשף את הבטן הרכה של החברה הערבית בתחום החינוך והתרבות, הן מבחינת ההון האנושי של הסגל החינוכי בחברה הערבית והן מבחינת העדר היכולת של מוסדות החינוך להתמודד עם האתגרים של משבר הקורונה. בלטה לרעה התנהלות החברה הערבית ככלל בכל הקשור ליישום ההנחיות להתנהלות בעת המשבר. לאיכות החינוך ורמת ההשכלה השפעה מהותית על הפיתוח האישי והמקצועי של הפרט, וכיוון שכן, גם על פוטנציאל ההשתכרות שלו. כמו כן, לאיכות מערכת החינוך השפעה מהותית על אפשרויות הניידות החברתית של תלמידים מרקע כלכלי-חברתי חלש יחסית. נתוני מערכת החינוך והלמ"ס מצביעים על ביצועים נמוכים יחסית של מערכת החינוך מבחינת שיעורי השתתפות והישגים ביצועיים, בכל אחד משלבי בית הספר. כך למשל שיעור הזכאים לבגרות במערכת החינוך של ישובים אלו עמד על 64.8% בלבד בשנת תשע"ח בלבד, בעוד ששיעור הזכאים לתעודת בגרות עבור כלל האוכלוסייה עמד על 69.9%. בכדי לצמצם את הפערים הקיימים נדרשות פעולות מיידיות, שלחלקן יהיו השפעות מיידיות ולחלקן יהיו השפעות בטווח הרחוק ולהלן עיקרי הפעולות לביצוע:

- להנחות את שר החינוך להמשיך ביישום התכנית לשיפור איכות ההוראה במערכת החינוך הערבית בשנת 2021, אשר אושרה במסגרת החלטת הממשלה 922, ולהקצות למטרה זו 100 מיליון ש"ח.
- להנחות את שר החינוך להמשיך ביישום התכנית לחינוך הבלתי פורמלי באוכלוסייה הערבית בשנת 2021, אשר אושרה במסגרת החלטת הממשלה 922, ולהקצות למטרה זו 130 מיליון ש"ח. השר יפרסם תוך 60 יום קול קורא ייחודי לתנועות נוער ערביות וייעד להן את היתרה התקציבית שלא נוצלה בין השנים 2016-2020.
- להנחות את מנכ"ל משרד החינוך והממונה על התקציבים במשרד האוצר ליישם את ההקצאה הדיפרנציאלית בבתי הספר התיכוניים, ולהביא לסגירת הפערים הקיימים בין מערכת החינוך הערבית לעברית בעלות שהוערכה במיליארד שקל בשנה. בהמשך להחלטת הממשלה מס' 1393 (דר/38) מיום 26 בפברואר 2014 שעניינה תקצוב מוסדות חינוך במסגרת הסכמי גג עם רשויות מקומיות, כתמיכה במאמצי הממשלה להרחבת היצע הדיור. ובהמשך לתוכנית החומש לשנים 2017 עד 2021 אשר מתוכננת

להיבנות במסגרתה 17,000 כיתות (להלן- תכנית החומש), להקים צוות בראשות מינהל הפיתוח ונציגי הרשויות הערביות ומינהל מקרקעי ישראל להקמת לפחות 5,000 כיתות לימוד ביישובים הערבים ובערים המוגדרות כמעורבות.

○ ליישום סעיף 1 (ז) להחלטת ממשלה מספר 922 ולהחלטה 1560 מיום ה-19.6.2016 יוקצו 50 מיליון ש"ח להשגת היעדים שנקבעו בהחלטה 1560 . יעודכנו היעדים על ידי המשרד תוך 30 יום, ועל כך תימסר הודעה לממשלה ולוועדת החינוך של הכנסת.

4.2 משרד הבריאות

נדרשת תוכנית מערכתית לשיפור במצב הבריאות בחברה הערבית ולצמצום אי-שוויון בבריאות ובשירותי בריאות. ההמלצות שלהלן הוכנו על ידי צוות של משרד הבריאות והמשרד לשוויון חברתי בשיתוף ארגוני חברה אזרחית ערבים בשנת 2019. למרות חשיבותן הן לא תוקצבו על ידי משרד האוצר. משבר הקורונה החרף את הצרכים עליהם הצביע צוות העבודה שהכין את התכנית. ההמלצות מקיפות את מוקדי התוכן שבהם הוחלט להתמקד במסגרת ועדת ההיגוי שליוותה את עיצובה של תוכנית זו. מוקדי התוכן כוללים התערבות בהתייחס לגורמי הסיכון המרכזיים המשפיעים על תוצאי הבריאות הנמוכים בחברה הערבית ולתחומי בריאות בהם פערים משמעותיים לרעתה של החברה הערבית.

ההמלצות שלהלן דורשות הקצאה משמעותית של תקציבים גם במקומות בהם אין זה מוזכר מפורשות.

להלן פירוט של המוקדים שבהם צורך מיידי להתחלת ביצוע בשנת 2021 בהתאם לתוכנית שהוכנה על-ידי הצוות הבינמשרדי של משרדי הבריאות והשוויון חברתי:

מידע, מחקר וניטור אחר מצב הבריאות והפערים בבריאות

מידע מקיף אודות מצב הבריאות של החברה הערבית הינו חיוני כבסיס למדיניות המתעדכנת על פי הצרכים ובמטרה להביא לשיפור במצב הבריאות האבסולוטי ובמצב אי-השוויון בבריאות לאורך זמן. נכון להיום, חסר מידע המפורסם באופן שוטף ונגיש לציבור וברזולוציות המאפשרות השוואה בין מבטחים מהחברה הערבית לאחרים וכן על רקע משתנים מגוונים דוגמת מגדר, מקום מגורים, מצב חברתי-כלכלי, מוגבלות וכדומה.

במשרד הבריאות, בקופות החולים ובבתי החולים נמצא מידע רב אודות מצב הבריאות ושירותי הבריאות, אך קיימים חסמים הקשורים באחידות המידע, באינטגרציה שלו וכן חסמים ארגוניים ומשפטיים המייצרים נגישות נמוכה למידע עדכני, פומבי ואשר מאפשר השוואה בין מבטחים/ות ערבים/ות לאחרים.

בנוסף, מחקר רחב מתפרסם בישראל אודות מצב הבריאות של החברה הערבית, אך ישנם תחומים דוגמת בריאות השן בהם לא קיים ידע רב או עדכני. נוסף לכך, חסר ידע אודות הערכת תוכניות התערבות בתחומי תחלואה ותמותה מרכזיים, קרי - עיקר המחקר מופנה לטובת תיאור תמונת המצב ולא לצורכי הערכה של תוכניות לשינוי.

- משרד הבריאות יבחן מול המכון הלאומי לחקר מדיניות בריאות ומועצת הבריאות את חלוקת תקציב התמיכות במחקרים במסגרת הקולות הקוראים של המכון באופן שיבטא חלוקה של תחומי מחקר המשקפת את חלקה באוכלוסייה של החברה הערבית ובתוך כך גם על פי חלוקה מגדרית.

- יינתן תקצוב ייעודי לצורך ביצוע מחקרי הערכה להתערבויות בתחומי תחלואה ותמותה מובילים בקרב החברה הערבית ובהתאם למוקדים שהוחלט עליהם במסגרת מסמך זה: סוכרת והשמנה, בריאות הנפש, שנות החיים הראשונות, בריאות האשה, עישון ומחלות ריאה, ובהתייחס להיבטים של מגדר וגיל.

○ המשרד יפעל לשכלול הפלטפורמות הדיגיטליות במערכת הבריאות באופן שיאפשר הנגשה והחצנה של מידע קיים אודות בריאות ושירותי בריאות ברמה הישגית: המידע יוחצן עבור כלל היישובים בישראל.

- הפלטפורמות הדיגיטליות של מערכת הבריאות תאפשרנה הנגשה והחצנה של מידע אודות אי-שוויון בבריאות ובשירותי בריאות ברמה הארצית והיישובית. המערכת תנגיש נתוני בריאות דוגמת נתוני תחלואה, תמותה, שימוש בשירותי בריאות, התנהגויות בריאות, זמינות ונגישות שירותי בריאות והנגשה בשפה הערבית.
- הנתונים יוחצנו באופן שיאפשר להשוות בין קבוצות אוכלוסייה (יהודים/ערבים, לפי דת, מגדר, קבוצות גיל ומאפיינים דמוגרפיים אחרים) וכן לפי מאפיינים דמוגרפיים - ישוב/מחוז/נפה.
- כמו כן תנגיש הפלטפורמה נתונים מנהליים דוגמת זמינות ונגישות שירותים, כח אדם ותקנים, תשתיות פיזיות ותשתיות מידע (כגון קמפיינים, מידע בשפה הערבית, פרסום זכויות). בטווח הארוך הפלטפורמה תנגיש מידע אודות הקצאת תקציבים וניצולם, זאת בכפוף לסיום עבודת מטה בנושא המתקיימת בימים אלו בנושא הוצאות קופות חולים ברמת ישוב.
- בנוסף המערכת תאפשר חקירה של מספר נושאים שבמיקוד מסמך זה, בהם: שנות החיים הראשונות (כולל התפתחות הילד ותאונות בית וחופ), השמנה וסוכרת, עישון, בריאות הנפש, בריאות האישה. זאת לצד גורמים חברתיים דוגמת עוני והשכלה המשפיעים על בריאות.
- המידע ישמש גורמים מקצועיים במשרד הבריאות ובמשרדי ממשלה אחרים, שותפים ובעלי עניין (קופות חולים, מגן דוד אדום, ביטוח לאומי, רשויות מקומיות, מוסדות לימוד והכשרה במקצועות הבריאות), חברה אזרחית ואת הציבור הרחב.

- משרד הבריאות יפעל יחד עם קופות החולים ובתי החולים לצורך שכלול פלטפורמות מחשוב ומערכות מידע במטרה להעמיק את יכולות איסוף וניטור אחר מידע בדגש על מרפאות ביישובים ערביים ובאופן שיאפשר להשוות בין קבוצות אוכלוסייה וכן לפי ישוב.
- משרד המשפטים יפעל בשותפות עם הייעוץ המשפטי של משרד הבריאות והביטוח הלאומי, וכן משרדי ממשלה רלוונטיים נוספים - ככל שידרשו - על מנת להסדיר האפשרות למתן מידע לקופות החולים על לאום, דת ומגדר המבוטח/ת. זאת במטרה לאפשר ניתוח מידע אודות מצב הבריאות ושירותי הבריאות בחברה הערבית, לשקף אותו לציבור ולנטר את הפערים בינם לאחרים לאורך זמן.

תשתיות שירותי בריאות וכח אדם בתחום הבריאות

אחוז הסטודנטים/יות הערבים/יות במקצועות הבריאות גדל באופן דרמטי בשנים האחרונות. יחד עם זאת, במספר מקצועות אחוז הסטודנטים/יות, וכפועל יוצא אחוז המטפלים/יות בפועל, נמוך.

בין מקצועות אלו מספר מקצועות תלויי שפה, "בהם יש ערך מוסף משמעותי לאינטראקציה בינאישית עם המטפל/ת בשפתו/ה ובאופן המותאם לתרבותו/ה של המטופל/ת (למשל בתזונה, קלינאות תקשורת ובתחום בריאות הנפש).

בפועל, ישנו מחסור משמעותי של מטפלים/ת ערבים/ות במקצועות בריאות הנפש עליהם מבקשת התוכנית הממשלתית לשים דגש. זאת לצד מקצועות בריאות נוספים בהם ניכר מחסור במטפלים/ות ערבים/ות וכן בתחומים בהם יש מחסור של אנשי/נשות מקצוע באזורים גיאוגרפיים מסוימים.

בהתייחס לתשתיות שירותי בריאות, במספר תחומים ישנו מחסור בישובים הערביים. כך למשל, זמינות השירותים בישובים ערבים בדואים בדרום ברפואת הקהילה נמוכה בהשוואה לאחרים וכן פרישת מוקדי שירות בתחום בריאות הנפש ובתחום השיקום בכל הארץ נמוכה בישובים ערבים.

המלצות בתחום כח אדם

משרד הבריאות יקדם את היצוג ההולם והשילוב בתעסוקה במערכת הבריאות של עובדים ערבים:

- המשרד יקדם מחקר הערכה של מצב השילוב של עובדים ערבים בקופות החולים ובארגונים נוספים שאינם חלק משירות המדינה.
- המשרד יפעל לקדם שילוב משמעותי של מומחים רלוונטיים במסגרת מועצת הבריאות, המועצות הלאומיות ובמסגרת ועדות מקצועיות של המשרד ותוכניות לאומיות דוגמת התוכנית הלאומית למניעה וטיפול בסוכרת.
- המשרד יגדיר עבור יחידות המטה יעדים קונקרטיים בנושא יצוג הולם ויפעל כדי לעודד את קופות החולים לפעול בהקשר לכך ביחס לעובדי המטה.
- המשרד יפעל כדי להגדיל את היצוג בקרב העתודות הניהוליות דוגמת תוכנית "ענבר".
- המשרד יפעיל כדי לייצר פתרונות להתמודדות עם החסם הגיאוגרפי כולל בחינת אפשרויות עם נציבות שירות המדינה להסעות או אמצעים אחרים.

המלצות בתחום תשתיות שירותי בריאות:

- המשרד יפעל כדי לייצר תמריצים לצמצום פערים ברפואה ראשונית ומקצועות ללא הפנייה באזור הנגב.
- המשרד יפעל לקדם, תוך איגום משאבים של קופות החולים, פיתוח נקודות שירות בבריאות הנפש באזורים/יישובים להם אין נגישות טובה לשירותים קיימים.
- המשרד יפעל לפיתוח מרכזי שיקום בקהילה באזורים/יישובים להם אין נגישות טובה לשירותים קיימים.
- המשרד יפעל כדי לקדם הקמה של חמישה מרכזים רב תחומיים ברחבי הארץ שיתנו מענה רב-מקצועי תוך יישוג לקהילה ביישובים הערביים הסמוכים בתחום המניעה הראשונית ושניונית, חינוך לבריאות וטיפול. בין היתר יכללו במרכזים אלו השירותים הבאים:

- עבודה על רשויות מקומיות ואשכולות אזוריים לצורך קידום הבריאות של תושביהם
- עבודה מול בתי ספר
- עבודה מול עסקים רלוונטיים לבריאות
- עבודה מול מבוטחים/ות.
- הפעלת עובדים/ות סוציאליים/ות קהילתיים/ות ואנשי מקצועות הבריאות האחרים, כגון ריפוי בעיסוק, פיזיותרפיה וקלינאות תקשורת, שיקדמו תוכניות ביופסיכוסוציאליות בתחום הבריאות בשיתוף טיפות החלב, קופות החולים, מרכזי גיל רך, מרכזי בריאות הנפש וכדומה.
- הפעלת מתאמים/ות רפואיים שיסייעו במיצוי זכויות וסיוע בהתמצאות במערכת לחולים כרוניים.

האומדנים להפעלת התוכנית כפי שנערכו על ידי הצוות הבינמשרדי של משרדי הבריאות והשוויון חברתי הגיעו לכמיליארד שקל במשך חמש שנים. משרד האוצר הקפיא את השיחות בנושא עם משרד הבריאות.

ביוזמת אגודת הגליל, פנו מספר ארגונים, וביניהם מרכז מוסאוא, למנכ"ל משרד הבריאות אך מתברר שהוא לא מודע לקיומה של התכנית.

4.3 משרד הכלכלה

משבר הקורונה חשף את חולשותיו של "עידן הגלובליזציה" בתחומים רבים וסימן מגמות של חזרה לעצמאות כלכלית ומשקית של כל מדינה. עצמאות זו אינה יכולה להתקיים מבלי לקיים חקלאות, תעשייה ומסחר מקומיים.

משבר הקורונה חשף את העדר התעשייה ואת חולשתו של המסחר בחברה הערבית. העדרם של תחומים אלו נובע בעיקר מחוסר תמיכה של המדינה בפיתוח התחומים הללו בחברה הערבית. זה פוגע בשרידות הכלכלית של החברה הערבית, אך גם בכלכלת המדינה.

המחסור בשטחי תעשייה ותעסוקה בישובים הערביים הוא נושא הידוע היטב למשרד הכלכלה ולמשרד האוצר, ולמרבה הצער טרם זכה להתייחסות הולמת על אף ריבוי החלטות הממשלה שדנו בנושא, לרבות החלטת ממשלה 922 אשר הקציבה תקציב עלוב ביותר לפתרון הסוגיה. כידוע, לקיום אזורי תעשייה מפותחים השפעה גדולה על רמת החיים של התושבים, הן בהיבט היצע מקומות העבודה, הן ברמת השירותים המוענקים ע"י הרשויות המקומיות והן בהיבט הפגיעה באיכות הסביבה בשל הפיזור הלא מבוקר של בתי המלאכה באזורי המגורים הצפופים. במשך כל השנים שעברו ניסינו להשפיע על מקבלי ההחלטות במשרד האוצר ומינהל התכנון שדבקו במדיניות האזורית לחלוקת אזורי התעשייה, אך למרבה הצער הדביקות העיוורת שלהם בתפיסה זו הובילה לכשלון מהדהד, המתבטא בהשתתפות נמוכה של בני החברה ערבית בכוח העבודה במשק מצד אחד, ורמה נמוכה בשירותים ובתשתיות המסופקות ע"י הרשויות המקומיות הערביות מצד שני.

למען הסר ספק, אין אנו מתנגדים לתפיסה האזורית ברמה התכנונית המקצועית, אך לא יעלה על הדעת כי תפיסה זו תתעלם מהעובדה כי מרבית שטחי התעסוקה "שבאזורים" נמסרו מזה שנות דור לרשויות היהודיות, אשר לא הותירו מקום לפיתוח אזורי תעשייה ברשויות הערביות. כאן המקום להדגיש כי מי שהחליט על מיקום אזורי התעשייה זו המדינה והיא זו שנושאת באחריות לתוצאות.

עוד יודגש כי אין כל סתירה בין פיתוח אזורי תעשייה גדולים ואזוריים לבין הצורך האקוטי לכל אחד מהישובים באזור מלאכה מסודר ומפותח לצורך פינוי המטרדים ומתן אופק לעסקים הקטנים להתפתח ולפתח את עסקיהם על פני שטחים יותר גדולים ויותר נגישים. הטבלה שלהלן מתמצתת במספרים את תוצאות המדיניות הממשלתית בעניין הקצאת אזורי תעסוקה.

תעשייה ותעסוקה:

נתונים לפי נתוני שנת 2018			
פרמטר להשוואה	ישובים ערביים סוציו 1-3	ישובים יהודיים סוציו 1-3	פער באחוזים
חיוב ארנונה לעסקים לנפש ב- ש"ח	252	847	236%
גביית ארנונה לעסקים לנפש ב-	180	598	232%

ש"ח			
שיעור העסקים מסך חיוב הארנונה	18%	34%	84%
שטחי תעשייה ומלאכה במ"ר לנפש	0.93	3.29	254%
שטחי מסחר ושירותים במ"ר לנפש	1.81	2.83	56%

ברור לנו שהמצב הזה אסור לו להמשך. על כן קיימנו ביום 16.8.2020 בעיריית אום אלפחם ישיבה נרחבת בנושא אשר השתתפו בה חברי כנסת מטעם הרשימה המשותפת, חברי וועדת הכלכלה, ראשי רשויות ערביות, אנשי עסקים, מומחים מהתחום ונציגים מארגוני החברה האזרחית הערבית במטרה לנקוט בצעדים אופרטיביים לצורך שינוי המציאות העגומה. התבסס על תוצאות הדיון פנה מרכז מוסאוא בשיתוף פעולה עם וועד ראשי הרשויות הערביות ומומחים בתחום לשר המופקד על קידום אזורי התעשייה והתעסוקה עמיר פרץ בבקשה לגבש תוכנית הוליסטית אשר תכלול בין היתר:

○ **תקצוב תוכנית רב שנתית להקמת אזורי תעשייה, תעסוקה, פינוי עסקים ומסחר**

בהתאם להחלטת ממשלה 1539 גיבש מינהל אזורי תעשייה במשרד הכלכלה בשנת 2017 תוכנית רב שנתית להקמת אזורי תעשייה, תעסוקה ושירותים ביישובים הערבים. היקף התוכנית עמד על כ-3 מיליארד ש"ח והיא התבססה על העקרונות הבאים: השלמת פיתוח אזורי תעשייה, פיתוח אזורי תעשייה חדשים תוך מתן עדיפות לאזורי תעשייה זמינים, פינוי מטרדים ושילוב רשויות באזורי תעשייה מרחביים. בדיונים שהתקיימו עם האוצר ועם נציג ועד ראשי הרשויות, הסכים האוצר לתקצב 478 מיליון ש"ח. בפועל התוכנית תוקצבה בכ- 75 מיליון ש"ח בלבד.

על כן, אנו מבקשים לאמץ את התוכנית המקורית בהיקף של 3 מיליארד ש"ח אשר הוכנה על בסיס עבודת שטח מאומצת, ולעדכן אותה על מנת שתכלול את הצרכים של כל הרשויות הערביות ללא יוצא מן הכלל. וכן, לפעול לקידומה מול משרד האוצר תוך עיגונה בהחלטת ממשלה, ובמקביל להבטיח תקציב בסך של כ- 300 מיליון ש"ח כבר בשנת התקציב הקרובה, קרי 2021. כמו כן, אנו מבקשים לכלול בתוכנית העתידית את הסוגיות שלהלן שלא נכללו בתוכנית המקורית.

- **הקצאת תקציב לשם מימון משלים של אזורי תעשייה בהקמה**
בקשתנו זו מתייחסת לאזורי תעשייה הנמצאים בשלבי הקמה ואשר זקוקים למימון משלים לשם איכלוס דוגמת אזור התעשייה בעיר אום אל פחם.
- **תיקון נוהל רשויות מקומיות לניהול הקמת אזורי תעשייה**
נוהל הרשויות שפורסם רק לאחרונה, מגדיר כי על הרשות המקומית או החברה הכלכלית המבקשת לפתח את אזור התעשייה שבתחום שיפוטה, לעמוד בתנאי סף של ניהול וביצוע תקציבי של עבודות פיתוח תשתיות ובניה ב- 3 השנים האחרונות בהיקף של לפחות 50

מיליון ש"ח, אולם מאפשרות לאשכול רשויות להגיש בקשה ללא עמידה בשום תנאי סף של ניסיון מקצועי או פעילות כספית קודמת.

חשוב לציין כי הרשויות והחברות הכלכליות שמטעמן מכירות טוב יותר את התושבים ואת האזור, ולהן אינטרס מובהק בפיתוח אזור התעשייה. לכן יוכלו לפעול בצורה מהירה יותר לפתח את אזור התעשייה.

בנוסף, החברות המנהלות כיום את תוכניות הקמת אזורי תעשייה אינן מכירות את הישובים הערבים ונוטשות את קידום הפרויקטים כשהן נתקלות בקשיים הנובעים מבעלות על קרקע או קשיים ניהוליים אחרים.

לחילופין, התקשרות עם חברת ניהול ופיתוח ייעודית. החברה תפעל לתכנן, לפתח ולהקים אזורי תעשייה ביישובים הערבים. החברה תהיה אחראית על מימוש התקציבים המיועדים לפיתוח אזורי תעשייה ביישובים הערבים בהתאם לתוכנית עבודה מוסכמת. החברה תפעל בשיתוף פעולה מלא מול הרשויות המקומיות. בנוסף, המשרד יתקשר עם חברת פיקוח ובקרה שתפעל לפיקוח על עבודת חברת הפיתוח.

נבקש לתקן ולהעמיד את התנאים של החברות הכלכליות או הרשויות המקומיות, בדומה לאשכולות, על מנת לאפשר לרשויות מקומיות ערביות לפתח בעצמן את אזורי התעשייה.

■ חסמי תכנון

הועדות המחוזיות היוו לאורך השנים החסם העיקרי בפיתוח אזורי תעשייה ותעסוקה בחברה הערבית תחת האמתלה של המדיניות האזורית. בפועל נשלטות ועדות אלה בידי העיריות החזקות וגורמים ממשלתיים שמונעים משיקולים פסולים. ברוב הוועדות אין בכלל ייצוג לאזרחים ערבים, בניגוד לחוק. על כן אנו מבקשים כי יוביל משרד הכלכלה ביחד עם משרד המשפטים רפורמה במסגרתה יועבר הטיפול בתכנון אזורי התעשייה ביישובים הערביים לותמ"ל. בימים אלה עובדים במשרד המשפטים על נוסח הארכת המנדט לותמ"ל, וכבר הבענו בפניהם את רצוננו להעביר את נושא אזורי התעשייה לותמ"ל. לדעתנו, עמדת משרד הכלכלה יכולה להיות בעלת משקל כבד בהחלטה על מנדט הותמ"ל.

■ הקמת מינהלות לאזורי תעשייה ומתן סל כלים לרשות המקומית לתחזוקה וקידום העסקים:

כדי לעודד העברת מפעלים לאזורי תעשייה ביישובים ערבים אנו מציעים להקים מינהלות לאזורי תעשייה ביישובים הערבים ולתקצב אותן במטרה שיוכלו למשוך עסקים ויזמים אל אזור התעשייה, ובמטרה לתחזק באופן שוטף את אזור התעשייה. בנוסף, יש לפעול לתקצוב רב שנתי לקידום העסקים בשטחי הרשויות המקומיות, כדי שאזורי התעשייה יוכלו להיות ברי קיימא לעסקים, למועסקים ולרשויות המקומיות.

■ הקמת מינהלת ייעודית לקידום הקמת אזורי תעשייה ביישובים הערבים:

בדומה לותמ"ל ובשל מורכבות הנושא אנו מציעים כי תוקם מינהלת מיוחדת בתוך מינהלת אזורי התעשייה ו/או הסמכת אחת החברות הממשלתיות אשר תוביל את נושא

הקמת אזורי התעשייה והמלאכה בישובים הערבים ותפעל להוציא לפועל את התוכנית הרב שנתית.

כמו כן תפעל המנהלת לקידום תכנון אזורי תעשייה על קרקע פרטית, איגוד בעלי הקרקעות וחשיפתם ליזמים שיכולים למנף אזורי תעשייה אלה.

■ **תקצוב והכשרת פרויקטורים ערבים להסרת חסמים בהקמת אזורי תעשייה:**

בקשתנו היא לפעול לתקצוב מיידי של העסקת 10 פרויקטורים ייעודיים לקידום אזורי תעשייה, אשר יפעלו ברשויות מקומיות ערביות, במטרה להסרת חסמים וקידום הקמת אזורי תעשייה ומסחר בישובים הערבים. לאור השוני בבעלויות על הקרקעות ברוב הישובים הערבים, הם יעסקו, בין היתר, בהסרת חסמים מול משרדי הממשלה, מול וועדות התכנון ומול התושבים. פרויקטורים אלה יכולים להוות את הבסיס למנהלת שצוינה לעיל.

■ **חלוקה צודקת של ההכנסות מארנונה מאזורי תעשייה:**

אנו מודעים לכך כי נושא זה אינו נמצא בסמכות הישירה של משרד הכלכלה, אך בהתאם להחלטות ממשלה 1539 ו-2365 הוחלט כי מינהל אזורי התעשייה יתנה הרחבת אזורי תעשייה גדולים בהסכמת הרשויות שבשטחן ממוקם אזור התעשייה לחלוק את ההכנסות עם הרשויות הערביות הסמוכות. לצערנו, משרד הכלכלה לא יישם את מדיניות הממשלה כאמור, והמשיך לסבסד הרחבת אזורי תעשייה על אף סירובן של הרשויות לקדם חלוקת הכנסות. אנו דורשים כי המשרד ינקוט צעדים מעשיים כנגד הרשויות הסרבניות. כמו כן אנו מבקשים כי המשרד יבצע מיפוי לכל אזורי התעשייה הגובלים ברשויות ערביות, ויוביל מדיניות של חלוקת הכנסות צודקת בין הרשויות.

מרכז מוסאוא מבקש ממשרדי הכלכלה והפנים לפעול מול הגורמים הרלוונטיים להקמת צוות שיעסוק בחלוקה צודקת של ההכנסות מארנונה בישובים סמוכים. בקשה זו מתווספת לבקשה של הקמה ותפעול של איזורי תעשייה בישובים הערבים ואינה מחליפה אותה.

המלצות לשנת 2021:

- להנחות את משרד הכלכלה והתעשייה, להקצות בשנת 2021 סכום של 300 מיליון ש"ח לפיתוח אזורי תעשייה חדשים בישובים הערבים באמצעות מנהל אזורי תעשייה. סכום זה יוקצה בהתאם לתוכנית שגיבש והציג מינהל אזורי תעשייה בשנת 2019.
- להנחות את משרד הכלכלה והתעשייה להקצות בשנת 2021 לכל הפחות 50% מתקציבי מסלול תעסוקה לאוכלוסיות ששיעור השתתפותן בתעסוקה נמוך (הוראת מנכ"ל מס' 4.17) המופעלת ע"י מרכז ההשקעות, לתמרוץ מעסיקים להעסקת עובדים ערבים, תוך תעדוף קליטת נשים וצעירים/ות.
- להנחות את משרד הכלכלה והתעשייה להקצות בשנת 2021 לכל הפחות 20% מתקציב הבסיס

של סניפי המעו"ף, המופעלים על ידי הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, לטובת האוכלוסייה הערבית.

- בנוסף, יוקצו 40 מיליוני ש"ח בהרשאה להתחייב בשנת 2021 לצורך המשך פעילות לעידוד עסקים קטנים ובינוניים ביישובי התכנית כפי שייקבע בין הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים למשרד לשוויון חברתי ואגף תקציבים במשרד האוצר.
- להנחות את משרד הכלכלה והתעשייה להקצות לכל הפחות 10% מתקציב כלי הסיוע של מנהל סחר חוץ לקידום פעילות התעשייה של האוכלוסייה הערבית בשווקים הבינלאומיים החל משנת 2021. נוכח היקף היצוא הנמוך יחסית המאפיין כיום אוכלוסייה זו, מדובר בצעד שנועד להביא בהדרגתיות להגדלת היקף היצוא תוך עידוד יצואנים מתחילים מאוכלוסייה זו.
- להנחות את משרד הכלכלה להציג תכניות מתאר עבור אזורי תעשייה מרחביים בעלי פוטנציאל להשפעה כלכלית רחבה באוכלוסייה הערבית, לרבות בחינת האפשרות לשימוש בקרקעות של מתקנים לטיהור שפכים שהוצאו משימוש. לצורך יישום סעיף זה תגובש על ידי משרד הכלכלה בשיתוף נציגי הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים במשרד לשוויון חברתי, וועד ראשי הרשויות הערביות ובתאום עם אגף תקציבים במשרד האוצר תכנית בתוך 120 יום.
- סביבה עסקית – למען מינוף תחום העסקים ביישובים הערבים אשר יתרום גם לאיתנות הכלכלית של הרשויות המקומיות, יפעל משרד הפנים תוך 120 יום מקבלת החלטה זו ובשיתוף עם משרד הכלכלה, נציגי הרשות לפיתוח ואגף התקציבים במשרד האוצר, לגיבוש תכנית לקידום הסביבה העסקית ביישובים הערבים, לרבות תחום רישוי העסקים, נגישות לאשראי, עידוד שיתופי פעלה עסקיים ויצירת יתרונות לגודל.
- לאור משבר העסקים ביישובים הערבים ובמטרה להעמיד לרשותם כלים מותאמים כתוצאה ממשבר הקורונה, תעניק הממשלה ערבות מיוחדת לבנקים המסחריים בסכום של 500 מיליון ש"ח שימונפו על ידי הבנקים בתנאים יחודיים לסיוע לעסקים הפועלים ביישובים הערבים ונמצאים במצוקה.

4.4 משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

אחת הסוגיות הכי בוערות בחברה הערבית הוא מצב העוני המחפיר של כמחצית מהאוכלוסייה. למרות חשיבותה, סוגיית העוני אינה על סדר היום של התקשורת במדינה או של הממשלה. לכן כל השקעה מצד הממשלה בפיתוח הכלכלי של החברה הערבית חייבת לעסוק בסוגיה זו באופן פרטני.

העדר התייחסות ספציפית לסוגיית העוני במסגרת החלטת ממשלה מס' 922 הוא אחת הסיבות לכשלונה של הממשלה בטיפול בעוני בחברה הערבית. נתוני העוני הגבוהים בחברה הערבית מעלים את נתוני העוני של המדינה באופן כללי ומשפיעים על הצמיחה הכלכלית. תחולת העוני בישראל היא מן הגבוהות במדינות ה-OECD.

לצורך טיפול בסוגייה בוערת זו, נדרש טיפול מיידי בתחומים הבאים:

○ מאבק בתופעת העוני

■ הכשרה מקצועית

החלטת ממשלה מס' 922 לפיתוח כלכלי ליישובים הערבים מתעלמת לחלוטין מחשיבות טיפוח ההון האנושי וכוח האדם הערבי, ובכך מתעלמת מאפשרות תרומת כוח האדם הערבי למשק ולכלכלת המדינה באופן כללי. כ-21% מסך אוכלוסיית המדינה, החברה הערבית היא מנוף כלכלי למדינה. בנוסף לכך, דו"ח ה-OECD לשנת 2019 ממליץ למדינה לקדם העסקת אוכלוסיות יעודיות כגון נשים ערביות על מנת לא להביא למצב בו הצמיחה דועכת.

משרד העבודה חייב לשנות את מנגנוני תקצוב ההכשרה המקצועית ולהתאימם לכוון העבודה הערבי, אך הוא נמנע מלעשות זאת עד היום. בספר עיקרי התקציב של זרוע העבודה משנת 2019, הדגיש משרד העבודה שהמשרד יישם תכנית ליעול והרחבת מערכת ההכשרה המקצועית באופן כללי. על המשרד לוודא שהקריטריונים החדשים מותאמים ספציפית גם לאוכלוסייה הערבית.

מבחינה תקציבית: בשני התקציבים של השנים 2018-2019 לא הוקצו תקציבים בכלל במסגרת התקנה "הכשרה מקצועית לאוכלוסייה הערבית" (תקנה מס' 36420125). לחליפין, התכנית הכלכלית המוצעת מטעם הנהגת הציבור הערבי כולל מרכז מוסאוא דורשת סכום של 100 מיליון ש"ח בשנה להכשרות מקצועיות.

אי לכך, דרישותינו הם כדלקמן:

1. ביצוע הכשרות לצעירים/ות (גילאי 17-20) שלא השתלבו במוסדות להשכלה גבוהה, במקצועות שקיים בהם פוטנציאל להשתלב באופן מעשי בשוק העבודה
2. להקים איזורי תעשייה ואזורים של מקצועות עתירי ידע והייטק בתחום הרשויות הערביות
3. לאמץ תוכניות מסוג התוכניות שהמדינה יזמה יחד עם ההייטק במרכז לשילוב נשים חרדיות בשוק ההייטק, דהיינו לאפשר לקבוצות של נשים ערביות להשתלב בתעשיית ההייטק באופן מרוכז ולאחר שמעבירים אותן הכשרות באופן מרוכז וספציפי בתחום הטכנאות.

המאבק בעוני מחייב ראייה שבה העני אינו נאשם. יש להקצות תקציבים לטיפול שיקומי ושיקום משפחתי למשפחה הסובלת מעוני ומהווה דור שני ושלישי בעוני. יש לדאוג לחיזוק והעצמה של המשפחה בכללותה על ידי מתן מענים לכלל המשפחה בתחום התעסוקה, הלימודים וההכשרות המקצועיות.

■ תכנית "נושמים לרווחה"

מאז שנת 2015, משרד הרווחה מנהיג תכנית בשם "נושמים לרווחה", והיא התכנית הממשלתית העיקרית למאבק בעוני במדינה. המשפחות המשתתפות בתכנית זוכות לליווי צמוד של עובד סוציאלי במסגרת "מרכזי זכויות ועוצמה" המוקמים ביישובים ונחשבים למטה של התכנית בכל יישוב ויישוב. בנוסף לתכנית "נושמים לרווחה", מרכזי העוצמה כוללים רכזי תעסוקה.

לפי נתוני משרד הרווחה, משתתפים בתכנית כ-3910 משפחות מכל רחבי המדינה והתכנית פועלת ב-113 יישובים ורשויות מקומיות. כמובן שהמדינה חייבת להגדיל את מספר המשתתפים ולהקים עוד מרכזי עוצמה, כיוון שמספר המשפחות הכללי שחיות מתחת לקו העוני במדינה מגיע לכ-466.5 אלף משפחות! התקציב השנתי של התכנית מגיע לכ-100 מיליון ש"ח, אך הוא כמובן לא מספיק כדי לסייע לכל משפחה הזקוקה לסיוע מהמשרד, וזאת למרות רצון המשרד בהרחבת התכנית לעוד 100 רשויות מקומיות.

לפי נתוני משרד הרווחה, כ-45% מהמשפחות המשתתפות בתכנית באות מהחברה הערבית: 1484 משפחות מ-63 יישובים ערבים וערים מעורבות. יש להגדיל את הכלים שניתנים למרכזי עוצמה כדי להתמודד עם תופעת העוני, מיצוי הזכויות ושילוב בתעסוקה והכשרה מקצועית. יש להגדיל את מספר המשפחות המקבלות את ליווי צוותי התוכנית. כמובן יש להגדיל את כמות המענה הגמיש הניתן כיום לכ 20 משפחות בכל ישוב.

■ מתן מענה תקציבי להשתתפות הרשות בהפעלת תוכניות רווחה

תוכניות הרווחה במדינה באו כדי לתת מענה לצרכי האוכלוסיות המוחלשות ברשות המקומית בין אם זה ברמת הפרט, המשפחה, הקבוצה או הקהילה. מטבע הדברים שרשויות חלשות שדירוגן הסוציאקונומי הינו 1 עד 3 הן אלה שזקקות ביותר לשירותים אלה. למעשה, לעיתים קרובות הרשות החלשה נאלצת לוותר על זכותה/חובתה לתת את השירות לתושבים מאחר ואין לה את היכולת לתקצב את ההשתתפות של 25% בהפעלת השירות, כפי שנדרש על ידי משרד הרווחה. נוצר מצב אבסורדי שתקציבי המדינה שמיועדים לאוכלוסיות החלשות מועברים לרשויות החזקות שביכולתן להשתתף ב-25% מעלות השירות (מאצינג).

ידוע כי מקור הכנסתן של הרשויות הערביות הוא מארנונה ממגורים, מאחר ואין בהן אזורי תעשייה ואין ארנונה עיסקית. רמת ההכנסות הנמוכה של הרשויות הערביות גורמת לקיפוח בנוגע לזכותן לספק שירותים לאוכלוסיות המוחלשות בקרבן. על כן יש להכין סל סיוע שבו תומכים בהשתתפות הרשות בשירותי הרווחה.

■ מבנים

קיים מחסור במבנים מותאמים לצרכים של קהל היעד של מחלקות הרווחה. עקב כך לרשויות המקומיות הערביות הוצאות מעבר להוצאות ברשויות היהודיות, מאחר והרשויות הערביות נאלצות לעיתים קרובות, בהיעדר מבנים ציבוריים מתאימים, לשכור בניין לטובת שירותי הרווחה, דבר המהווה נטל על קופת הרשות הריקה. יש לציין גם שמבנים רבים כיום אינם בטיחותיים ואינם נגישים. החוק אוסר על שימוש בבניינים שאין ייעודם למתן שירות לנזקקים ולבעלי צרכים מיוחדים. ברשויות ערביות רבות מבנים לשירותים לאוכלוסיות מטופלות בתוך הקהילה, כגון מבנים של מועדניות, מרכזי טיפול באלימות, מועדנים לבני נוער וכו' הינם מבנים שכורים שמחייבים את הרשות בהוצאות כספיות על שכירות, דבר המעלה את אחוזי ההשתתפות של הרשות למעבר ל-25% בעלויות השירות שמגיעות לעתים ל-50%, וזאת במקום להשתמש בכסף הזה לשירותים אחרים. יש לתקצב את הרשויות המוחלשות בעלויות שכירות המבנים או להבטיח מימון בניית מבני שירותי רווחה.

■ קידום ופיתוח העבודה הקהילתית והעבודה ההתנדבותית ברשות

בכל סיכום ובכל דו"ח שנכתב על ידי כלל הגורמים ברמה המקומית והארצית (דוחות מרכז השלטון המקומי, דוחות משרדי הרווחה והפנים, פיקוד העורף) נקבע כי בתקופת הקורונה רשות שיש לה עובדים קהילתיים ומערך עבודה קהילתית, תפקדה באופן הרבה יותר טוב מרשות שאין לה. ברוב הרשויות הערביות אין תקינה לעובדים קהילתיים ורכזי מתנדבים, דבר שהחליש את התמודדות הרשויות עם תופעת הקורונה בפרט ובפיתוח השירותים בקהילה בכלל. אנחנו רואים שקיים צורך בתקינה לעובדים קהילתיים, הכשרות מקצועיות לעובדים החדשים ותקציבי הפעלה ל-79 רשויות ערביות בהתאם למפתח שייקח בחשבון את גודל הישוב והמצב הסוציאקונומי בו.

■ הקמת מרכזי צח"ש והקמת מרכזי חוסן קהילתי (צוות חירום שכונתי)

תקופות חירום מחייבות כל רשות מקומית להיות ערוכה לטפל באוכלוסייה בשני משורים:

הראשון: חיזוק הקהילה על ידי הקמת צוותי חירום שכונתיים ויישוביים שיוכלו להתכונן למצבי חירום הן בהסברה ("מניעה") והן בגיוס התושבים והובלתם לחוסן קהילתי שיאפשר גמישות התנהגותית במצבי החירום אליהם נקלעים. כיום כמעט ואין צח"שים ברשויות הערביות, דבר שפוגע בהיערכות למצבי חירום בטרם מועדם.

השני: מצבי חירום משאירים אחריהם נפגעי טראומה ברמות השונות מטרומה ראשונית ועד לאנשים שנפגעו באופן קשה. "מרכזי חוסן" יגייסו אנשי טיפול ויתנו שירותי טיפול בין אם ראשוני ובין אם באופן קבוע לאוכלוסייה הנפגעת.

4.5 משרד התחבורה והבטיחות בדרכים

הטיפול במשרד התחבורה מתמקד בשלושה רבדים עיקריים כמפורט להלן:

○ תשתיות תחבורה

קיים פער תשתיתי ניכר בין הישובים הערבים ליתר היישובים במדינת ישראל הבא לידי ביטוי בין היתר במספר תאונות הדרכים ביישובים הערבים. כ-32% מההרוגים בתאונות דרכים בשנת 2019 הינם אזרחים ערבים, בעוד שחלקם באוכלוסייה עומד על כ-21%. קיים חוסר בפיתוח עורקי תחבורה והרחבת עורקים קיימים, בתשתיות לתחבורה הציבורית ובביצוע פרויקטים בטיחותיים.

- להנחות את משרד התחבורה להקצות את כל היתרות שעמדו לרשותו בהחלטת הממשלה 922 בתחום בינוי כבישים ותשתיות התחבורה, לרבות חסמי תכנון וביצוע. הקצאת הכספים תיעשה על ידי וועדה בראשות משרד התחבורה בשיתוף משרד הפנים, נציגי הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים במשרד לשוויון חברתי, אגף תקציבים במשרד האוצר, מינהל התכנון וועד ראשי הרשויות הערביות.

- להנחות את משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, כי בשנת 2021 יוקצו לכל הפחות 40% מסך התקציב של הסלים הבין-עירוניים בחברת נתיבי ישראל, לרבות סל מוקדי סיכון, סל גודש, סל פניות שמאלה לטובת סל כבישים חוצי ישובים. הקצאת התקציב תעשה בכפוף לקריטריונים שיוסכמו בין משרד התחבורה לבין אגף תקציבים במשרד האוצר בשיתוף נציגי וועד ראשי הרשויות הערביות.

- להנחות את משרד התחבורה להציג לממשלה תוך 120 יום תוכנית רב שנתית לפיתוח תשתיות כבישים ביישובים הערבים כדי להגיע לרמה הדומה לתשתיות הכבישים בכל הארץ. התוכנית תתקצב החל משנת 2021.

- כבישים מחברי יישובים בעלי מרכזי חיים משותפים חייבים לקבל תעדוף.

- להנחות את רכבת ישראל לשלב את היישובים הערבים בתוכנית הפיתוח הרב שנתית ולחבר יישובים כמו טירה, טייבה, יפיע, נצרת, סכנין, עראבה, כפר קאסם למערכת הסעת המונים.

○ תחבורה ציבורית

קיים פער ניכר בשירותי התחבורה הציבורית בין היישובים הערבים לבין יתר היישובים במדינת ישראל. עם זאת, בעקבות מאמצים ממשלתיים בשנים האחרונות פער זה הולך ונסגר. בשנת 2005 ניתן שירות ל-81 יישובים ערבים (מתוך 157 יישובים באותו מועד, לרבות 19 לא מוכרים ולא כולל ערים מעורבות) על ידי 35,903 נסיעות אוטובוס שבועיות. בשנת 2020 גדל מספר הנסיעות ב-68% והגיע ל-65,256 נסיעות אוטובוס שבועיות, המשרתות 124 יישובים.

- יש להנחות את משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, להמשיך ביישום החלטת הממשלה מס' 922 בשנת 2021 לעניין תקצוב 40% מסך תוספות השירות בתחבורה ציבורית, או 200 מיליון ש"ח בשנה, הגבוה מבין השניים, לטובת תוספות שירותי ותשתיות תחבורה ציבורית ביישובים הערבים, לרבות נתיבי תחבורה ציבורית, עד להשוואת רמת הכיסוי התחבורתי. זאת בדגש על ערים עם מעל חמשת אלפים תושבים ובפרט מעל שלושים אלף, בהן קיים פער משמעותי בשירותי התחבורה הציבורית.
 - להמשיך ביישום החלטת הממשלה מס' 922 לפיה, בשנת 2021 יוקצו, לכל הפחות, 40% מסך ההשקעה בתשתיות ברשויות מקומיות (שאינן מטרופוליטניות), לרבות סל לפיתוח עירוני, סל בטיחות, סל תחבורה ציבורית לטובת פיתוח תשתיות תחבורה ביישובים הערבים.
 - להנחות את משרד התחבורה להציג בפני הרשויות הערביות תכנית רב שנתית עבור התחבורה הציבורית בחברה הערבית. התכנית תתמקד בצרכי האוכלוסייה, רמת השירות, איכות השירות, צרכי תשתית וגביש יעדים. לצורך יישום סעיף זה תגובש על ידי הרשות לתחבורה ציבורית במשרד התחבורה בתאום עם אגף תקציבים במשרד האוצר ובשיתוף נציגי הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים במשרד לשוויון חברתי ונציגי החברה הערבית תכנית בתוך 120 ימים, במטרה לתקצב אותה בשנת 2021.
 - הרחבת פרויקט ממוני התחבורה הציבורית ביישובים הערבים, כך שרשויות מקומיות ומועצות אזוריות יוכלו לשתף פעולה כדי לקבל הקצאה של ממונה תחבורה ציבורית אשר ישרת את כל היישובים. הקצאת התקנים לממוני התחבורה הציבורית תהיה לפי המודל הקיים במשרד התחבורה.
- הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים:** ○
- בשנת 2021, יחולק תקציב ההסברה של הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים בהתאם לכך ששיעור התקציב המוקצה להסברה לאוכלוסייה הערבית מסך תקציב ההסברה, לא יפחת משיעורה של האוכלוסייה הערבית באוכלוסייה הכללית.
 - לגבש תוך 30 יום תכנית רב שנתית להורדת מספר ההרוגים בתאונות הדרכים בחברה הערבית, לרבות סוגיית איסוף הנתונים על תאונות הדרכים. התכנית תגובש על ידי וועדה בראשות משרד התחבורה בשיתוף הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, נציגי הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים במשרד לשוויון חברתי, וועד ראשי הרשויות הערביות ואגף תקציבים במשרד האוצר במטרה לתקצב אותה בתקציב 2021.

4.6 משרד התרבות והספורט

במסגת פעולות משרד התרבות והספורט, נדרשת התייחסות מיוחדת וממוקדת לחברה הערבית. שיפור התרבות והספורט הינו אבן יסוד משמעותית לצמצום הפשיעה והאלימות בחברה הערבית.

מינהל תרבות

- לייעד סכום של 60 מיליון ש"ח לבסיס תקנה לתרבות ערבית מתקציב משרד התרבות.
- לייעד 30 מיליון ש"ח לתוכנית עוגני תרבות ותרבות בפריפריה.
- יוקם צוות עבודה משותף של משרד השיכון ומשרד התרבות ומינהל מקרקעי ישראל להתאמת מבני ציבור לפעילות תרבות לרבות בתחומי מוזיאונים, מחול, תיאטרון, קולנוע וספריות במטרה להצמיח מוסדות תרבות מקצועיים שיזכו לתמיכות גם מהתקנות המקצועיות. למטרה זו יקצה משרד האוצר סכום של 100 מיליון ש"ח שיוקצו בהתאם לתוכנית אב שתוכן תוך 120 יום.
- לאמץ את תכנית התאמת מבנים היסטוריים של משרד התרבות ולהקצות לה 100 מיליון ש"ח במטרה להפוך מבנים היסטוריים נטושים לאכסניות לפעילות תרבות בגרעין הישובים הערבים.
- לייעד 30 מיליון ש"ח דרך תקנת הרכש במשרד התרבות להקמת מוסדות תרבות בתחומי פעילות אשר סקר הצרכים משנת 2015 הראה כי אין להן מענה בחברה הערבית כמו מוזיאון, סינמטק, בית קולנוע, בתי ספר ללימודי אומנויות, תיאטרון, מחול ומוסיקה.
- לייעד 15 מיליון ש"ח להקמת עוגני תרבות אזוריים דרך הרשויות וזאת בהתאם לצורך הקיים. באזורים שלמים בחברה הערבית לא מתקיימת פעילות תרבות כלל או מתקיימת בהיקף קטן מאוד באחד או יותר מתחומי התרבות המוכרים.

○ מינהל הספורט

למינהל הספורט ישנן שתי מטרות מרכזיות: עידוד הספורט ההישגי ופיתוח ותמיכה בספורט העממי. בכל הקשור לספורט ההישגי, מרבית פעילות המנהל נעשית באמצעות תמיכה באיגודי הספורט ובמכון וינגייט. הקצאות אלה מטבען אינן בעלות מאפיינים מגזריים כלשהם. לצד זאת, שיעור הספורטאים הפעילים בקרב האוכלוסייה הערבית נמוך לעומת השיעור בקרב האוכלוסייה היהודית. הבדל בשיעור הספורטאים הפעילים יכול לנבוע כתוצאה מכך שתשתיות הספורט בישובים הערבים נחותות לעומת התשתיות בישובים היהודים כך שנוצר חסם כניסה להשתלבותם של ספורטאים ערבים חדשים.

יש להנחות את משרד התרבות והספורט, לפיה בשנת 2021 יעמוד תקציב התמיכה של מנהל הספורט בבניית מתקני ספורט חדשים בישובים הערבים בשיעור שייקבע בתיאום בין משרד האוצר למשרד התרבות והספורט ושלא יפחת מ-25% מסך תקציב התמיכה לבניית מתקני ספורט חדשים ושיפוז מתקני ספורט קיימים.

הקצאת 30% מתקציב הטוטו שעבר למשרד הספורט לעידוד הספורט בישובים הערבים.

4.7 משרד הפנים

הרשויות המקומיות מופקדות על אספקת שירותים ציבוריים לתושביהן, לרבות שירותים כגון חינוך ורווחה. איכות השירותים הציבוריים המסופקים לתושב מושפעת במידה רבה מרמת והיקף השירות שהוא מקבל מן הרשות המקומית. קיימת חשיבות רבה ליכולת אספקת שירותים איכותיים ורחבים לתושב על ידי הרשות המקומית, אשר מושפעת במידה רבה מהיקף ההכנסות העצמיות של הרשות המקומית.

בפילוח ההכנסות העצמיות בין הרשויות השונות, ובפרט בהכנסות מארנונה שאינה למגורים, קיים פער משמעותי בין רשויות ביישובים הערבים לבין רשויות מהמגזר היהודי והרשויות המעורבות. ממצוע החיוב מארנונה שלא למגורים (קרי, ארנונה לעסקים) לנפש ברשויות הערביות עומד על כ-18% בלבד מהממוצע הארצי.

לפיכך יש:

- להנחות את משרד הפנים, לצורך שיפור איכות הניהול וטיוב כוח האדם ברשויות מקומיות ביישובים הערבים וכן לחיזוק השדרה הניהולית ברשויות אלו, לפעול במסגרת תכנית צוערים לשלטון המקומי כך שלפחות 25% מהמשתתפים בתכנית יהיו ערבים. כמוכן ייעשה מאמץ על מנת שחלקן של הרשויות ביישובי התכנית המורחבת בשלב השמת הצוערים ברשויות המקומיות לא יפחת מחלקן היחסי של כלל הרשויות המשתתפות בשלב ההשמה. כמוכן יינתן תמריץ שכר לצוערים להשמה ברשויות מיוחדות שיוגדרו על ידי משרד הפנים ומשרד האוצר כאשר ביניהן רשויות אלו.
- להנחות את משרד הפנים להקים צוות אשר יבחן את ההשפעה של ביצוע סקר נכסים ברשויות על גובה מענקי האיזון המותנה בשנים הראשונות שלאחר הסקר. לצורך יישום סעיף זה תגובש תוך 30 יום תכנית על ידי משרד הפנים בשיתוף אגף תקציבים במשרד האוצר. המלצות הועדה יחולו גם על סקרי נכסים שבוצעו בין השנים 2015-2019 והשפעתם על עמידת הרשויות ביעדים שנקבעו בהחלטה 922. כמו כן יבחן משרד הפנים את ביטול התניית מענק האיזון בשנת 2020 בשל משבר הקורונה והקשיים שהתעוררו בעמידה ביעדים שנקבעו בהחלטה 922. כמוכן יוסמך מנכ"ל משרד הפנים לקבוע יעדי גביה אחרים לעמידה ביעד המענק המותנה, לרבות שיעור המענק המותנה לאור התפתחות משבר הקורונה גם בשנת 2021.
- להנחות את משרד הפנים לקדם תכנית רב שנתית לשיפור ההון האנושי, העלאת ההכנסות העצמיות וקידום שיתופי פעולה ברשויות הערביות.
- תגבור מענק פיתוח חד פעמי לרשויות התוכנית בסך 150 מיליון ש"ח בשנת 2021 בדגש על שיפור תשתיות ניקוז, פרויקטים מניבים, הסרת חסמי תקצוב.
- תגבור מענק שוטף חד פעמי לרשויות התוכנית בסך 150 מיליון ש"ח.
- חלוקת המענקים לרשויות מקומיות בגין ההנחות שהוענקו לעסקים בסך 2.8 מיליארד ש"ח ושמטותן רק 47 מיליון ש"ח (1.7%) מיועדים לרשויות הערביות, חשפה את היקף הכנסותיהן העצמיות הזעומות של רשויות אלה. מתוך 16 מיליארד ש"ח שמשלם המגזר העסקי בשנה בגין ארנונה רק 200 מיליון ש"ח משולמים לרשויות הערביות. יש להקצות תקציב ייעודי לחלוקת הכנסות הוגנת משטחי מסחר, מחסנים ותעשייה.

4.8 משרד השיכון ומינהל מקרקעי ישראל

ביום 21.12.2014 קיבלה ממשלת ישראל את החלטה מס' 2365. במסגרת ההחלטה הוקם צוות בראשות הממונה על התקציבים במשרד האוצר, אשר יגבש בתוך 120 ימים מיום קבלת ההחלטה תכנית לטיפול בסוגיות דיור ביישובי הערבים. בצוות היו חברים גם נציגי הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים במשרד לשוויון חברתי, משרד המשפטים, משרד הבינוי, רשות מקרקעי ישראל, משרד הפנים, המשרד להגנת הסביבה, רשות המיסים ומשרד התחבורה.

עם סיום פעילות הוועדה גובש דו"ח אשר הובא לאישור קבינט הדיור. לאור האמור גובש פרק הדיור בהחלטת ממשלה 922, כך שיתאים ליעדים שנקבעו בדו"ח צוות 120 הימים, הן באמצעות שינוי מנגנוני הקצאה והן באמצעות תוספת תקציבית במסגרת תכנית חומש.

בפועל התנאים שנקבעו ליישובים מנעו מימוש התקציבים שהוקצו ליישובים הערבים בהחלטה 922. סעיפים בפרק הדיור של החלטת ממשלה 922 הוארכו לשנת 2021 לצורך ביצוע תקציבים שחויבו והקצאת תקציבים לפי ההסכמים האסטרטגים שנחתמו מול הרשויות.

צוות בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה ארז קמיניץ גיבש באוקטובר 2020 מסמך תחת הכותרת "הסרת חסמים בתחום הדיור והמקרקעין בחברה הלא יהודית". בעת כתיבת דוח זה לא נתיחס להמלצות הצוות, אך נציין שחוסר הניצול של תקציב הדיור במסגרת יישום החלטת ממשלה 922 נבע מחסמים שהציב המשנה ליועץ המשפטי בניסוח החלטת ממשלה זו.

יובהר, כי החלטת ממשלה מס' 959, החלטת ממשלה מס' 1052 והחלטת ממשלה מס' 2397 כללו מענה ליישובים שאינם מנויים ביישובי התכנית ובנושאים הבאים: פיתוח מוסדות ציבור, פיתוח שכונות ותיקות, הסרת חסמי תכנון ופיתוח, קידום תכנון מפורט בקרקע פרטית, קידום תכניות מתאר, הרחבת שטחי שיפוט, סיוע בקידום סבסוד ופיתוח אורבני ושיקום חברתי, ולפיכך אוכלוסייה זו אינה נמנית על סעיף זה.

מהנתונים שהגיעו לידי מרכז מוסאוא עולה כי רק 30% מהתקציבים שיועדו ל-15 יישובים ערבים גדולים נוצלו במשך החמש שנים.

משרד המשפטים קבע קריטריונים שלפיהם המעבר משלב לשלב של הרשויות הגדולות יותר "בהצלחת שיווק והתחלת פיתוח במתחם של 500 יח"ד לכל הפחות, אשר לפחות מחציתן בצפיפות של 8 יח"ד לדונם ומעלה, אישור של תכנית או תכניות מפורטות על קרקע פרטית הכוללות 100 יח"ד לכל הפחות". רוב היישובים הערבים נתקעו בהליכי תכנון ארוכים ומתישים ובפועל כמעט ולא אושרו תוכניות מפורטות שמאפשרות הוצאת היתרי בנייה.

להלן חלוקת התקציב כפי שנקבעה על ידי משרד השיכון ל- 15 הישובים "האסטרטגיים"

הצעה לחלוקת תקציב ישובים אסטרטגיים – שלב ב'									
הצעה לחלוקה בהתאם למעבר שלב					חלוקה בהתאם לתכנית עבודה ראשונית				
סח"ב שלב ב' מעודכן	סח"ב שלב ב' מעודכן	תוספת לשלב ב'	תוספת לשלב ב'	שלב ב'	שלב ב'	שלב א'	תקציב בפועל	יישוב	צבר שלב
12.97	18.57	4.38	6.26	8.59	12.31	10.00	30.9	בגרת	1
0.00	0.00	0.00	0.00	6.20	8.58	7.51	22.3	אום אל פאחם	0
5.81	8.03	1.96	2.71	3.85	5.33	4.66	13.84	טייבה	1
0.00	0.00	0.00	0.00	4.16	5.76	5.04	14.97	ישמיעם	0
0.00	0.00	0.00	0.00	8.35	11.68	10.00	30.03	טמרה	0
8.57	11.85	2.89	3.99	5.67	7.86	6.88	20.41	סח'סין	1
0.00	0.00	0.00	0.00	2.81	3.90	3.41	10.12	באקה אל גרביה	0
0.00	0.00	0.00	0.00	2.12	2.94	2.57	7.63	טירה	0
5.99	8.29	2.02	2.79	3.97	5.49	4.81	14.27	ערערה טארה	1
6.39	8.85	2.16	2.98	4.24	5.87	5.13	15.23	עראבה	1
6.11	8.46	2.06	2.85	4.05	5.61	4.91	14.56	כפר קאסם	1
6.07	8.40	2.05	2.83	4.02	5.57	4.88	14.48	כפר כנא	1
7.70	10.65	2.60	3.59	5.10	7.06	6.18	18.35	ג'דידה מכר	1
6.80	9.41	2.30	3.17	4.51	6.24	5.46	16.21	כפר מנדא	1
3.65	5.05	1.23	1.70	2.42	3.35	2.93	8.69	יפיע	1
70.06	97.55	23.64	32.86	70.06	97.55	84.39	252	סה"כ	10

(1) אישור מעבר של כל 15 היישובים והמשך התנהלות בהתאם לתכנית העבודה (חלק ימני בטבלה).
 (2) במידה ולא יעברו כל ה- 15 יישובים לשלב ב', נדרש תפירת חליפה לישובים שלא יעברו לשלב ב' מיתרות שלב א' בסך 37.4 מ' שו עבור השלמת תכנון וראש שטח.

מהנתונים שבדק מרכז מוסאוא עולה כי במשך חמש שנים הצליחו לעבור רק עשרה יישובים משלב שלב והם: טייבה, סכנין, כפר מנדא, יפיע, ג'דידה מכר, ערערה-טארה, עראבה, כפר כנא, כפר קאסם ונצרת. חמשת היישובים שלא הצליחו לעבור אפילו משלב א' לשלב ב' הם הערים: אום אלפחם, שפרעם, טמרה, באקה אלגרביה וטירה. הישוב טמרה סירב לחתום על ההסכם עם משרד השיכון מתוך הבנה שהתנאים שהוצבו ימנעו ממנו ליישם תקציבים שנרשמו על שמו, אך בפועל יחזרו לתקציב המדינה.

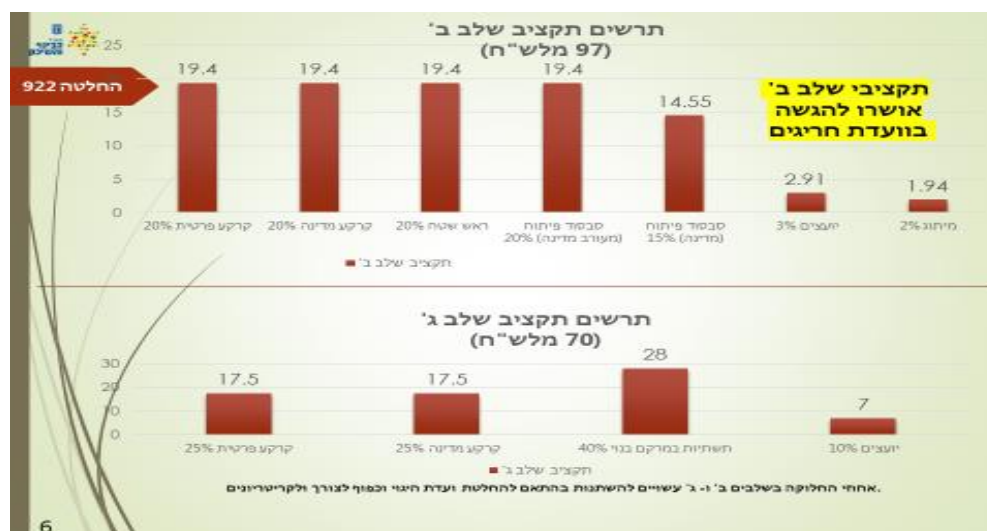

התקציב אליו מתיחסת התוכנית היה אמור להסתיים בשנת 2020, ולפי הנתונים שקיבל מרכז מוסאוא בשנת 2020 מתוכננות לשיווק כ- 2800 יח"ד, כאשר כ- 400 יח"ד מתוכן במסלול מחיר למשתכן. עד כה פורסמו לשיווק בשנת 2020 727 יח"ד בלבד.

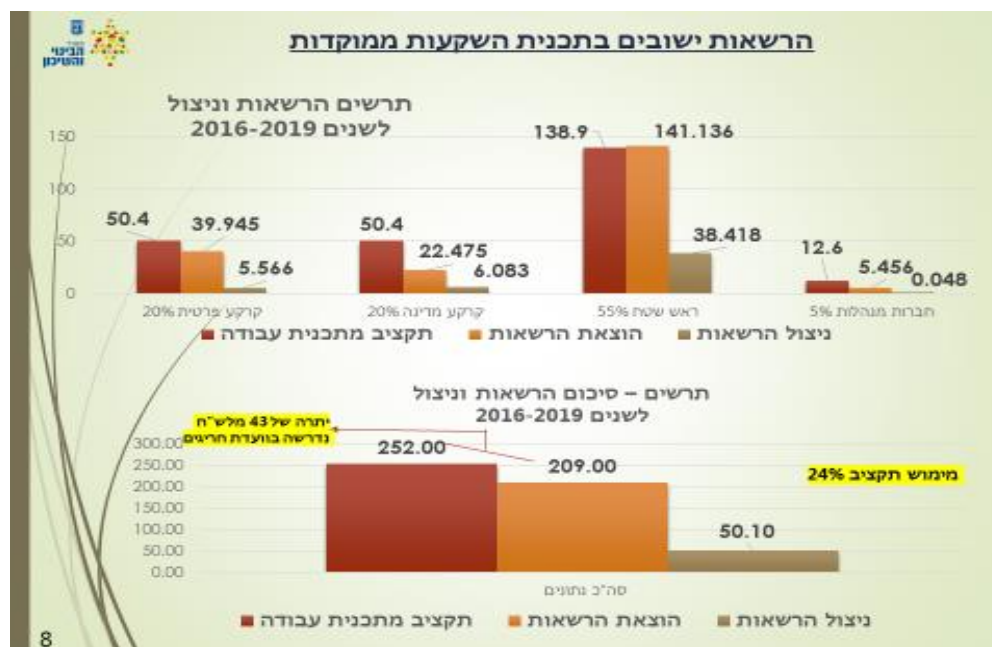
מנתוני רמ"י עולה כי במהלך השנים 2016-2019 פורסמו לשיווק כ- 4000 יח"ד, מתוכן נקבעו זוכים עבור כ- 2000 יח"ד. (בנוסף לשיווקי משהב"ש).

במסמך של משרד השיכון שהוצג לאחרונה בישיבת וועדת ההיגוי הבינמשרדית טענו במשרד השיכון שרק בשנת 2018 התקבל תיקון החלטת ממשלה, המאפשר ניווד תקציב מקרקע מדינה לקרקע פרטית בתנאים מסוימים. עוד טען המשרד כי "הליכי תכנון האורכים בין 3-6 שנים, תלויים לעיתים בקידום בהיבטי הסדרה, קידום תכנון מתארי אתגרי, איחוד וחלוקה, הגשת חשבוניות וכדומה".

בשלב ב' הרשויות "הגדולות" היו אמורות לקבל 97 מיליון ש"ח, ובשלב ג' עוד כ- 70 מיליון ש"ח.

בנוסף ליישובים האסטרטגיים הגדולים משרד השיכון היה אמור להשקיע 252 מיליון ש"ח ביישובים קטנים שהוגדרו "ממוקדים". מנתוני המשרד עולה כי רק 24% מהתקציב הזה נוצל.

לאור הנתונים שהוצגו כאן אנו ממליצים:

1. לבטל את החסמים שהוצבו על ידי משרד המשפטים ולזרז את יישום החלטת הממשלה מס' 922 טרם תסתיים שנת 2020 ולהבטיח שהיתרות יוקצו לישובים בשנת 2021. יש להבטיח שיוקצה שיעור השווה לפחות לשיעור אוכלוסיית יישובי התכנית באוכלוסייה מסך התקציבים המוקצים בבסיס התקציב או במהלך השנה לטובת הקמת מוסדות ציבור בשכונות חדשות ובשכונות ותיקות לטובת הקמת מוסדות ציבור ביישובי התכנית.
2. להמשיך ביישום החלטת הממשלה מס' 922 בשנת 2021, לפיה תקצה הנהלת **הקרן לשמירה על השטחים הפתוחים** 30% מכספי הקרן המיועדים לרשויות מקומיות, בהתאם לחוק רשות מקרקעי ישראל, ליישובים הערבים בכל שנה עד ששיעור הוצאות הקרן ביישובים הללו מסך הוצאות הקרן לרשויות מקומיות מהקמתה יהיה שווה לכל הפחות לשיעורם של האזרחים הערבים באוכלוסייה, בכפוף לכך שיוגשו בקשות מתאימות. לאחר מכן יוקצו לפחות כשיעור המתגוררים ביישובי התכנית מכספי הקרן בכל שנה ליישובי התכנית. הנהלת הקרן תבחן ביצוע התאמות וצעדים לסיוע ומימוש ניצול האמור בסעיף זה. העמידה בשיעור שלעיל יהיה במצטבר לשנים 2021-2026.
3. להאריך את החלטות הממשלה מס' 4432 מיום 18.3.2012 ומס' 1539 מיום 21.3.2010 לעניין **סבסוד פיתוח תשתיות בבנייה רוויה בקרקעות מדינה** והרחבתה בנוסף שתחול על קרקעות בבעלות רשות מקומית בהתאם לכללים אשר נקבעו בנושא ע"י משרד הבינוי והשיכון. וועדת החריגים תשקול סבסוד כשמדובר בשטח תכנון שמערב גם קרקע פרטית, תוך קביעת שיעור השתתפות הבעלים של הקרקע הפרטית.
4. לישם את החלטת הממשלה מס' 922 בשנת 2021 ולהנחות את משרד הבינוי והשיכון לסבסד את עלויות הפיתוח ביישובים אשר נכרתו הסכמים אסטרטגיים כאמור בסעיף 7(ט) בהחלטת

ממשלה 922 להלן בקרקע של רשות מקרקעי ישראל בבנייה רוויה בצפיפות של 4-6 יח"ד לדונם בגובה של 55% מעלות הפיתוח, ובבנייה רוויה בצפיפות מעל 9 יח"ד לדונם ובגובה של 6 קומות ומעלה בגובה של 65% מעלות הפיתוח. בכל מקרה גובה הסבסוד ליחידת דיור לא יעלה על 100,000 ש"ח, אלא אם על פי החלטת ממשלה בעניין אזורי עדיפות לאומית לענייני בינוי ושיכון הסבסוד שניתן יהיה גבוה יותר, ואז יינתן הסבסוד בהתאם להחלטה זו.

5. להאריך את סעיף 7(ה) מהחלטת ממשלה 922 בשנת 2021 לצורך מימוש שנקבע בהחלטה, כמו כן תבוטל מגבלת מספר התושבים שנקבעה בסעיף. להאריך את תוקף סעיפים 7(ו), 7(ז), 7(ט) מהחלטת ממשלה 922 בשנת 2021 כדי להמשיך וליישם את התכנית ליישובים שבהם נחתמו הסכמים אסטרטגים, לרבות הקצאת הרשאות מכוח התכנית וביצוע הרשאות עבר.

6. לבחון מחדש את חלוקת התקציב למוסדות ציבור על ידי צוות ההיגוי ולגבש מודל חלוקה המביא בחשבון את הצורך בהשלמת פרויקטים קיימים, תעדוף פרויקטים זמינים, עידוד פרויקטים אזוריים, עידוד פרויקטים התומכים במיגור האלימות, ותעדוף פרויקטים העשויים לסייע בקידום שיווקים.

7. בסעיף 7ט 1 יתווסף לרבות חיזוק מחלקות הנדסה ברשויות המקומיות ותגבור הצוותים המקצועיים: יוקם צוות משותף של מנהל התכנון, משרד הפנים והממונה על השכר במשרד האוצר על מנת לגבש בתוך 60 ימים תוכנית לתגבור יכולות הביצוע של מחלקות ההנדסה ברשויות המקומיות.

8. בסעיף 7ח להחלטה 922 הנ"ל, יחולו התיקונים הבאים:

8.1 יבוטלו התנאי למעבר משלב א לשלב ב כי "לא יוקצו משאבים עבור שלב ב ליותר מעשרה יישובים" והתנאי למעבר משלב ב לשלב ג כי "לא יוקצו משאבים עבור שלב ג ליותר מעשרה יישובים", וכל ישוב מבין חמישה עשר היישובים יוכל לעבור לשלב ב או לשלב ג.

8.2 יתוקן בהחלטת ממשלה התנאי למעבר משלב ב לשלב ג הקובע "הצלחת שיווק והתחלת פיתוח במתחם של 500 יח"ד לכל הפחות, אשר לפחות מחציתן בצפיפות של 8 יח"ד לדונם ומעלה" כך שבמקום "500 יח"ד" יבוא "200 יח"ד", ובסופו יבוא "צוות ההיגוי האמור בסעיף 7ח.1 יהא רשאי לפטור מחובה זו או להפחית את מספר יחידות הדיור הנדרשות כאמור אם שוכנע שיש התקדמות ממשית בתכנון או בשיווק, ובלבד שהונחה בפני הוועדה חוות דעת של רשות מקרקעי ישראל או של משרד הבינוי והשיכון, לפי העניין, לפיה הרשות המקומית משתפת פעולה עם מאמצי השיווק."

4.9 משרד החקלאות

חלק גדול מהחברה הערבית הינם בעלי קרקעות חקלאיות הפרוסות לאורכה ולרוחבה של המדינה. יחד עם זאת, בעקבות מדיניות הממשלה שהפלתה לרעה חקלאים מהחברה הערבית, תחום החקלאות בחברה הערבית דעך בצורה משמעותית, עד כדי כך שהפעילות החקלאית היום בחברה הערבית מינורית ולא מדידה כלל.

משבר הקורונה חידד לכל מדינות העולם, כי ייצור וגידול מקומי של מוצרי מזון הינו דבר הכרחי להמשך קיומו של משק מתפקד. כפי שפורט בתוכנית לעיל נדרשים עכשיו עידוד ומענקים לפרוייקטים חקלאיים בחברה הערבית ולחקלאים ערבים על מנת לנצל את השטחים החקלאיים שברשותם ולהחיות תחום עיסוק זה בקרב האזרחים הערבים.

יש להקצות לפחות 20% מתקציב משרד החקלאות לסבסוד ייצור חקלאי בחברה הערבית.

4.10 המשרד לשוויון חברתי

המשרד לשוויון חברתי אמור לתכלל את ביצוע החלטות הממשלה, וכן להכין תוכניות עתידיות. יש לתקצב את הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים, שרק לאחרונה מונה לה מנהל חדש, בסכום של 50 מיליון ש"ח בשנה, כדי שתוכל לתפקד ולסייע במימוש פרויקטים שלא ניתן לתקצב אותם על ידי משרדי הממשלה השונים.

במשרד זה יש להבטיח תיקצוב יחסי שוויוני בתחום השירותים לקשישים וכן לשפר את הייצוג ההולם של העובדים הערבים בכל אגפי המשרד.

4.11 המשרד ל לחיזוק וקידום קהילתי

המשרד לחיזוק וקידום קהילתי הוקם, כחלק מההסכם הקואלציוני, ובין היתר אחראי למאבק בסמים ואלכוהול. ההערכה היא שמשרד זה יתקצב בשנת 2021 בסכום של כ- 170 מיליון ש"ח. יש להבטיח שכ- 50 מיליון ש"ח יושקעו בפיתוח השירותים הקהילתיים ביישובים הערבים. מצגת בנושא הועברה למנכ"ל המשרד על ידי מרכז מוסאוא.

4.12 משרד לאיכות הסביבה

המשרד לאיכות הסביבה נדרש לתקצב פרויקטים במספר תחומים:

- פינוי מטרדים והסדרת פינוי אשפה ברשויות.
- פיתוח תחום המיחזור של סוגי הפסולת השונים.
- הנגשת שירותי רשות הטבע והגנים לציבור הערבי תוך שיתוף פעולה עם האזרחים הערבים לרבות בפרוייקטים כמו כפר הדייגים בג'יסר א-זרקא, יערות הכרמל, בית ג'אן.

5. שיפור מצב ומעמד הנשים הערביות

לקראת דיוני תקציב המדינה והכנת החלטת ממשלה חדשה לפיתוח כלכלי ביישובים הערבים יזם מרכז מוסאוא תהליך לגיבוש מסמך שישקף את הצרכים של הנשים הערביות מתקציב המדינה לשנת 2021, בתקווה שקבוצת העבודה שתתגבש תצליח לשלב את הצרכים גם בתוכנית רב שנתית לסגירת פערים ביישובים הערבים שהממשלה תכין בשנה הקרובה.

קיים מחסור עצום בתקציבים הייעודיים לטיפול בסוגיות שונות מתמודדות איתן. באופן כללי, חשוב לקדם החלטות ממשלה ותכניות לאוכלוסייה הערבית. אך על המדינה לקחת בחשבון את הצרכים של הנשים הערביות ולייעד להן תקציבים בכל החלטת ממשלה, במיוחד עקב האפליה המערכתית נגדן, וכמנוע לפיתוח כלכלי כללי בחברה הערבית.

על האישה לקבל שירותים מהמדינה באופן שווה לגבר, וזאת גם אם הרשויות הלאומיות והמקומיות יצטרכו להשקיע יותר או להנהיג מדיניות של אפליה מתקנת. לפיכך, כל תקציב צריך להיות רגיש מבחינה מגדרית, ואחת הדרכים לבדוק זאת היא על ידי ניתוח התקציב מבחינה מגדרית, ובמילים אחרות לבדוק איזה תועלת מקבלות הנשים מכל תקציב שנבדק. על המדינה לקדם חקיקה ורגולציה לפיה ייעשה ניתוח מגדרי לתקציבי המדינה והרשויות המקומיות בנוסף לקידום השתלמויות לצוותי הרשויות המקומיות בנוגע לתקציב רגיש מגדרית.

התקציבים הייעודיים לנשים הערביות חייבים להיות בכל התחומים, אך בעיקר בתחומי התעסוקה, הרווחה, הבריאות, התחבורה והספורט.

○ יועצות למעמד האישה ברשויות המקומיות:

כאשר מדובר על מימוש צרכי הנשים הערביות מתקציב הרשויות המקומיות, ליועצת לקידום מעמד האישה ברשות המקומית יש תפקיד חשוב ביותר בתהליך.

לפי חוק הרשויות המקומיות (יועצת לקידום מעמד האישה), תש"ס-2000, על כל רשות מקומית למנות יועצת לקידום מעמד האישה ברשות המקומית שתפקידה יהיה לפעול "לקידום מעמד האישה והשוויון בין המינים, לביעור ההפליה נגד נשים ולמניעת אלימות נגד נשים" על ידי כמה דרכי פעולה כגון:

להיות מעורבת בהתוויית המדיניות ברשות המקומית בכל הנוגע לצרכיהן של נשים ברשות, וזאת בתיאום עם ראש הרשות המקומית ומועצת הרשות המקומית.

החוק אכן נותן מידה של כוח למחזיקה בתפקיד היועצת לקידום מעמד האישה, אך ברוב הרשויות ההשפעה של התפקיד בפועל היא מאוד קטנה, במיוחד כאשר החוק אינו מבטיח את עצמאותה. היועצת כפופה לראש הרשות המקומית ואינה נהנית מתקציב עצמאי ומספיק על מנת להביא בפועל לשינוי מדיניות לפי התפקיד.

לשם כך, על המדינה בראש ובראשונה להקצות תקציב לתקנים כך שלא תהיה כפילות בתפקידים של עובדות הרשות המקומית אשר רוצות להיות יועצות לקידום מעמד האישה. בנוסף לכך, קיימת בעיה של הכפיפות לראש הרשות שאמורה להיפתר על ידי קביעת סמכויות ברורות ליועצת והקצאת תקציב עצמאי על מנת שתוכל לבצע את תפקידה כראוי ובאופן עצמאי, במיוחד כאשר מדובר בהפעלת לחץ על ראשי הרשויות בנושא התקציבים לנשים והניתוח המגדרי. צעדים אלו

יבטיחו שהגדרת התפקיד של היועצת ותפקידה לא יגבילו אותה מלחולל שינוי. יש לוודא שהתקנים של היועצות למעמד האישה מאוישים, וזאת על-ידי נשים שעונות לקריטריונים שהוגדרו בחוק. כמוכן יש לוודא תקצוב פעילות לקידום מעמד הנשים ברמה היישובית.

○ נשים ערביות בשוק העבודה

שיעור ההשתתפות של נשים ערביות בכוח העבודה במגמת עלייה בשנים האחרונות, אולם הוא עדיין נמוך בהשוואה לנשים היהודיות. 62% מכלל הנשים הערביות בגיל העבודה אינן מועסקות.

ההשתלבות החלקית של הנשים הערביות בשוק העבודה משליכה על מצבה הכלכלי והחברתי של החברה הערבית, על מעמדן של הנשים בתוך חברה זו ועל רמת התוצר במשק. מחקרים שבחנו את ההשלכות של השקעה ממשלתית בצעדים לשילוב נשים ערביות בשוק התעסוקה מצאו כי התשואה לתל"ג גבוהה.¹

החסמים להשתלבות נשים ערביות בשוק העבודה באים לידי ביטוי במספר תחומים ובהם:

- שיעור הנשים הערביות הרוכשות תארים אקדמאיים נמצאים במגמת עלייה. 30% מהסטודנטיות הערביות לתואר ראשון לומדות חינוך והכשרה להוראה. פחות מ-60% מכלל הלומדות הוראה עובדות בהתמחות שלהן.
- מערכות סיוע: מחסור במעונות יום, צהרונים ומשפחתונים בחברה הערבית. ובשלב בית הספר אין עדיין יום חינוך ארוך.
- תחבורה ציבורית לא מפותחת באופן הולם.
- העדר פעילות של מערכות המופנות להכשרה מקצועית בתחומים מבוקשים, כגון הי-טק, פרא הי-טק, הנדסה ועוד.
- העדר מערכות שמתמחות בהכוון להשכלה גבוהה, ותפישה שמרנית הרווחת בממסד ובקרב החברה לפיה נשים ערביות אינן מיועדות או אינן מתאימות לזכות בהשכלה ולהתקדם לקריירה.

הדרישות:

- התאמה מגדרית בגיבוש כל תוכניות הסיוע הכלכלי למצבן של נשים. ייצוג מתמיד לארגוני נשים ערביות בפורמים הרלוונטיים וצוותי חשיבה לגיבוש מדיניות בתגובה למשבר, כך נוודא שקולותיהן של נשים ערביות ישמעו וכך גם יובאו אל שולחנות הדיונים הנסיבות המיוחדות בחברה הערבית.
- קידום חקיקת שוויון מגדרי בתנאי העסקה (שכר שווה).
- לערוך הערכה בדגש מגדרי לתוכנית 922 בנושאים הרלוונטיים לעידוד נשים ליציאה לשוק העבודה (תוכניות ההכשרה המקצועיות למיניהן, תוכניות הכוון לימודי ועידוד השתלבות

¹ Kasir (Kaliner), Nitsa and Eran Yashiv. 2014. *The Labor Market of Israeli Arabs – Key Features and Policy Solutions*, Tel-Aviv University.

באקדמיה (רואד), תשתיות תחבורה ציבורית, צהרונים ומסגרות לילדים ותוכניות החינוך הבלתי פורמלי). יש להאריך את משך התוכנית על מנת להשתמש באותם תקציבים מיועדים שטרם נוצלו.

- עידוד מעסיקים פרטיים להשתמש בתוכנית תמריצים למעסיקים לשימוש בהוראת מנכ"ל 4.17 - קליטת עובדים מאוכלוסיות מיוחדות ששיעור השתתפותן בתעסוקה נמוך (חרדים, מיעוטים, בעלי מוגבלויות והורים יחידנים).

- קידום נשים ערביות באקדמיה ובתעסוקה מחייב שיפור במערך התחבורה – נשים המתגוררות בערים ערביות ברחבי ישראל סובלות מנגישות נמוכה להשכלה גבוהה, למוסדות בריאות ולתעסוקה. אחת הסיבות המרכזיות לכך היא העדר תשתית ושירותי תחבורה ציבורית, יחד עם מחסור בחיבור הערים הערביות למערכות הסעת המונים/רכבות. איכות שירותי האוטובוס ביישובים ערביים גדולים, שבהם מתגוררת כמחצית מסך אוכלוסיית היישובים הערביים בישראל, נמוכה כיום בשליש מרמתה ביישובים יהודיים בעלי מאפיינים דומים².

- להקים פורום התייעצות שיגבש תכניות לקידום העסקת נשים ערביות שתיקחנה בחשבון :

1. אתגרי התקופה הבאה, שינוי היצע וביקוש בשוק העבודה.
2. מיגור העסקה הקבלנית, אכיפת חוקי העבודה.
3. הכשרות והסבות מותאמות לדרישת השוק הבאה ולמגבלות החברה הערבית, סבסוד ההכשרות הקיימות בשוק בשיתוף מעסיקים .
4. עידוד העסקת נשים בביתן, ואישור העסקים האלו והקלה בתנאי הרישוי.
5. הכשרות דיגיטליות מסובסדות.
6. פיתוח תשתיות שיסייעו ליציאת נשים לשוק העבודה : תחבורה ציבורית מותאמת, מעונות יום, צהרונים , מסגרות לילדים .
7. פיתוח מערך התכניות להכוון הלימודי כבר בתיכון לנושאים חדשים בשוק העבודה, לעודד יותר נשים להצטרף לעולם ההי-טק.

² תקצוב מגדרי בתקציב המדינה 2020-2021 , יולי 2020.

6. ערים מעורבות

האזרחים הערבים בערים ההיסטוריות והמעורבות הוחרגו מהחלטות הממשלה השונות למרות הצרכים הייחודיים שלהם. מומלץ לשלב את השכונות הערביות בישובים הבאים בתיקצוב בשנת 2021:

- חיפה: שכונות ואדי ניסנס וחליסה זקוקות לשילוב בתכנית שיקום שכונות.
- עכו: התושבים הערבים ברוב השכונות, לרבות העיר העתיקה וולפסון, זקוקים ליחס ייחודי.
- יפו- תל אביב: השכונות ביפו זקוקות לטיפול ייחודי לסגירת הפערים.
- נוף הגליל: מדובר בתושבים שעברו בעקבות מצוקת דיור בישובים מסביב. הנושא המרכזי הנדרש הוא טיפול במסגרות חינוך וקהילה.
- לוד ורמלה: זקוקות לתוכנית הוליסטית שתכלול טיפול בעוני, שיקום שכונות, שיפור מערכת החינוך.
- מעלות-תרשיחא: הישוב תרשיחא זקוק בעיקר לתוכנית לשיפור תשתיות הדיור ופיתוח השירותים החברתיים.
- ישובים ערבים במועצות אזוריות כמו משגב.

7. תוכנית המאבק באלימות

טיוטת המלצות ועדת המנכ"לים "להתמודדות עם הפשיעה והאלימות בחברה הערבית" הונחה כמסמך מדיניות מסכם כבר ביולי 2020. יש להקצות כ- 100 מיליון ש"ח לתחילת יישום המלצות הצוות, לרבות בתחומי המניעה והשיקום. כבר היום כ- 60% מהעצורים הם ערבים וכ- 44% מהמורשעים הם אזרחים ערבים. נושא האכיפה אינו הפתרון הבלעדי, ולכן יש להשקיע בשיקום עבריינים ומניעת הידרדרות לעבריינות.

8. יישום החוק לייצוג הולם בשירות הציבורי

בדיקת יישום חוק הייצוג ההולם בשירות הציבורי בידי מרכז מוסאוא מעלה כי רוב משרדי הממשלה אינם מיישמים את החוק ונציב שירות המדינה נמנע מקביעת יעדים חדשים לביצוע הוראות החוק.

מרכז מוסאוא דורש ביצוע מלא של החוק ולקבוע כי עד שנת 2025 יועסקו לפחות 15% עובדים ערבים בכל משרדי הממשלה. כמו כן יקבע כי לפחות 10% מהתפקידים הבכירים ייועדו לקידום עובדים ערבים בשירות הציבורי.

9. דרישות תקציביות (הרשאה להתחייב) לתוכנית חומש עתידית לחברה הערבית

במסגרת תקציב 2021, נדרש תקציב הרשאה להתחייב לתקציב לשנים 2021-2025, כדי לטפל בכל הנושאים המחייבים פרויקטים ארוכי טווח אשר חייבים להיות מתוקצבים בתקציב ההרשאה לשנת 2021.

9.1 הקמת 6 מרכזים רפואיים בחברה הערבית

נדרש תקציב הרשאה להתחייב בסכום של 1.8 מיליארד ש"ח להקמת 6 מרכזים רפואיים בערים המרכזיות בחברה ערבית.

9.2 הקמת בתי ספר להכשרה מקצועית

נדרש תקציב הרשאה להתחייב בסכום של 1.5 מיליארד ש"ח להקמה של 10-15 בתי ספר להכשרה מקצועית ביישובים הערביים לצורך הכנת הדור הבא לדרישות המקצועיות של המעסיקים בשנים הקרובות.

9.3 קידום מעמד החקלאות

נדרש תקציב הרשאה להתחייב בסכום של 700 מיליון ש"ח למאצינג השיעור של 60% לפחות לקידום פרויקטים בתחום החקלאות (חממות, רפתות, גידול תרנגולות, הכשרת קרקעות). השקעה זו תגדיל את הפריון החקלאי במדינת ישראל ותעלה את מספר המועסקים בתחום שאינם עובדים זרים.

9.4 תכנון והקמת אזורי תעשייה

יוקצה תקציב הרשאה להתחייב בסכום של 1.5 מיליארד ש"ח, אשר יחולק הן למאצינג בשיעור של 90% לרשויות המקומיות לצורך ביצוע עבודות הפיתוח לאותם אזורי תעשייה (תשתיות וכבישים), והן לתמיכה בשיעור של 25% לכל מי שמקים עסק או מעביר עסק קיים בתחומים של תעשייה ומסחר באזורים אלו בתקופת החמש שנים.

9.5 העלאת רמת הביטחון האישי

מעבר לתקציב המזומן אשר יוקצה בשנת 2021, נדרש תקציב הרשאה להתחייב בסכום של 400 מיליון ש"ח, לצורך טיפול בעבריינים ושילובם בחברה. יש צורך לשלב בפרקליטות המדינה מומחים לחברה הערבית (מדובר ברואי חשבון, עורכי דין, מהנדסים ובעל מקצועות חופשיים נוספים).

9.6 תשתיות תחבורה

הקצאת 1 מיליארד ש"ח בתקציב הרשאה להתחייב לביצוע הכבישים האזוריים שיחברו מרכזי חיים משותפים ליישובים בחברה הערבית אשר יתוכננו בשנת 2021.

9.7 פיצול כיתות

הקצאת 2 מיליארד ש"ח בתקציב הרשאה להתחייב להקמת לפחות 500 כיתות לבתי ספר אשר יאפשרו פיצול כיתות ויתנו מענה למחסור הכיתות הקיים היום בחברה הערבית אשר הולך וגדל עם השנים.

9.8 בניית שכונות חדשות

הקצאת 5 מיליארד ש"ח בתקציב הרשאה להתחייב להכשרת הקרקעות לתוכניות לתוספת שכונות מגורים ביישובים הערביים, התקציב מיועד לעבודות התשתיות והפיתוח הנגזרות מתכנון אותן שכונות, השכונות יהיו הן שכונות בנייה רבوية והן שכונות בנה ביתך, כאשר אופי השכונה יתוכנן בהתאם ליישוב בו היא נבנית ולצרכים של האוכלוסייה המתגוררת באזור. תקציבים ייועדו לשיקום שכונות, לרבות גרעיני היישובים.

9.9 חיבור תשתיות תקשורת

יש להקצות לפחות 100 מיליון ש"ח מההכנסות מתמלוגי חברת הוט לטובת חיבור בתים ועסקים לתשתיות תקשורת מהירה.

10. תרגום הדרישות לספר התקציב

הסכום הכולל של הדרישות התקציביות לקראת שנת 2021 עומד על כ 6.4 מיליארד ש"ח. יש לזכור שתקציב המדינה בשנת 2019 עמד על יותר מ 420 מיליארד ש"ח. ספר התקציב, חייב לכלול תוכניות תקציב מפורטות וייעודיות אשר כל תוכנית תכלול תקנות ספיציפיות לכל אחד מהפרויקטים/ נושאים שפורטו לעיל, בין אם המדובר בתקציב מזומן ובין אם מדובר על תקציב הרשאה להתחייב. התוכניות התקציביות והתקנות התקציביות ירוכזו ויפורטו לאחר סגירת תוכנית פועלה מפורטת עם כל אחד מהמשרדים בכדי לאפשר מעקב הן מבחינת תקציב המזומן והן מבחינת תקציב ההרשאה להתחייב ולעלות על חסמים באופן מידי בכדי שנוכל להסיר/לטפל בחסמים אלו. תקציבי המזומן ייצבעו בתקנות ספיציפיות בהתאם לתוכנית לעיל, לאחר מכן, ובהתאם לתוכניות המפורטות במסמך זה, ייפתחו תקנות הרשאה להתחייב אשר ייצבעו לפי פרויקט או לפי תחום כאשר המטרה הינה שהתקנות יהיו ברמה הכי מפורטת לאותו נושא, לדוגמא, אם ייקבע פרויקט של הקמת בית חולים יום בשפרעם, תפתח תקנה שתיקרא "הקמת בית חולים יום בשפרעם – תוכנית החברה הערבית". פירוט זה, יאפשר מעקב הדוק אחרי התקדמות הפרויקטים ויאפשר הרמת דגלים באופו מידי ככל והדברים לא מתקדמים כמתוכנן וניתן יהיה באונליין לבחון ולפטל בחסמים שונים למיניהם.

11. אחריות, מעקב ובקרה

האחריות ליישום תוכנית זו הינה של כל אחד מהמשרדים הרלוונטיים לסעיפי התוכנית, כל משרד נדרש לדווח לוועדת הכספים, אחת לרבעון על התקדמות התוכנית, יעלה חסמים ובעיות לרבות המלצות לביצוע / שינוי בתוכנית.

12. תוכנית 922 – יישום וחסימים

משרד האוצר שכר בשנת 2014 את חברת TASK לבחון את הפערים במנגנוני תקצוב השירותים הממשלתיים לאזרחים הערבים. בהתבסס על נתוני דוח TASK הציגו מרכז מוסאוא וועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות בפני נציגי הממשלה תוכנית רב שנתית בעלות 34 מיליארד ש"ח. לאחר משא ומתן ארוך גובשה "תוכנית 922", בהיקף של 15 מיליארד ש"ח. הממשלה אימצה תוכנית נוספת שמספרה 1480 לשובים הערבים הבדואים בצפון.

החלטות הממשלה תוכננו מלכתחילה להתבצע עד שנת 2020, מאילוצים שונים ועקב חסימים רבים ביצוע התוכנית לא הושלם עד שנת 2020. הממשלה קיבלה ביום 25.10.2020 החלטה להאריך את תוקף התוכנית בעוד שנה. מרכז מוסאוא דרש ליישם את התוכנית עד סוף 2020, לרבות הוצאת הרשאות תקציביות, ולקבל החלטות ממשלה חדשה שיישומה יחל בשנת 2021. דרישתנו לא התקבלה. הארכת ביצוע אותם תקציבים מחמש שנים לשש שנים מעמיק את האפליה ופוגע בתהליך סגירת הפערים שעמד במוקד התוכניות הרב שנתיות.

הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים במשרד לשוויון חברתי שאמורה לתכלל את ביצוע תוכנית 922 דיווחה כי משנת 2016 ועד מחצית 2020, מאז קבלת החלטת הממשלה, הוקצו כ-7.7 מיליארד ש"ח. אחוז הביצוע התקציבי עומד על 47.6%, שהם 3.356 מיליארד ש"ח בלבד.

החסימים עליהם הצביע דוח הרשות לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים כוללים:

- עיכוב בביצוע התשלומים על ידי המשרדים
- עיכוב ביישום ההרשאות הן מבחינה תהליכית והן פנים רשותיות
- התקציבים אינם מספקים להשלמת הפרויקטים
- קשיים בממשקים מול: המשרד האחראי על ביצוע המשימה, חברות מנהלות וקבלנים וועדות תכנון (33%)
- מחסור בקרקע מדינה (15%)
- תכנון לקוי והצבת אומדנים לא נכונים לפרויקטי תשתית (8%)

תת הביצוע נרשם במשרדים הבאים:

■ משרד הפנים

ניצול התקציב שהיה אמור לעבור לרשויות מהמשרד עמד על כ- 42.7% מתוך 1,326,662 ש"ח.

המשרד היה אמור להקצות 800 מיליון ש"ח לפרויקטים ברשויות המקומיות. עד כה, מסך כל התקציב שהוקצה בשנים 2016-2020 בוצע 43% בפועל.

החסמים שדווחו כוללים :

- עיכוב בביצוע התשלומים ובאישור הסבות מאט את ההתקדמות בביצוע הפרויקטים.
- קושי בהעמדת מצי'נג לאור עלויות הפיתוח הגבוהות.
- המחסור בקרקע מדינה מהווה אתגר בפני הרשויות המקומיות הערביות.
- איטיות בהתקדמות בפרוייקטים בשל תלות במשרדים וגופים אחרים.

■ משרד התיירות

למשרד התיירות תקציב זעום לפיתוח כלכלי. העיר נצרת היתה אמורה לקבל סיוע נקודתי: בניית תכנית תיירותית אסטרטגית בעלות 70,000 ש"ח לעיר נצרת. הביצוע הנמוך נובע מקושי בהעמדת מצי'נג על ידי הרשות המקומיות, דבר המונע התקדמות ביישום הסעיף. אחוז הביצוע התקציבי מסך ההקצאה בפועל עומד על 32%.

■ משרד העבודה

בשנים 2016-2019 מתוך הרשויות הכלולות בהחלטת הממשלה 922, תוקצבו 35 מעונות יום. מה-16 שהגיעו לאבן דרך: 3 תוקצבו ב-30%, 1 תוקצב ב-60%, 12 תוקצבו ב-90%. 4 מעונות יום הושלמו, 15 מעונות יום טרם תוקצבו.

שיעור הביצוע התקציבי מסך ההקצאה בפועל עומד על 67.7% (239 מיליון ש"ח). שיעור הביצוע תלוי בהתקדמות הרשויות המקומיות בהקמת מעונות היום.

יש לציין שהמשך תקצוב מעונות יום בחברה הערבית תלוי בתקציב המדינה.

■ משרד הכלכלה - אזורי תעשייה

ב-2016 לא הוקצו תקציבים לטובת יישובי התכנית, ב-2017 הוקצו 5.1 מיליון ש"ח לכפר ברא, ובשנים 2018 ו-2019 הוקצה 40 מיליון ש"ח ו-35 מיליון ש"ח (בהתאמה) תוספת כחלק מהסדר חדש בין משרד הכלכלה, משרד האוצר והמשרד לשוויון חברתי. בנוסף, הוקצו 28 מיליון לש"ח ב-2019 כתקציב מיוחד לעיר שפרעם.

הביצוע התקציבי מסך הכל הקצאה בפועל עומד על 21% (כולל תחום אזורי התעשייה, שרוב התקציב מוקצה לרשויות שאינן כלולות ב-922, ולא קיים מידע על מידת הניצול). ללא תחום אזורי התעשייה, הביצוע התקציבי עומד על 48%.

■ הרשות הממשלתית למים וביו

הרשות שאמורה היתה להבטיח שכל היישובים בארץ יחוברו לתאגידי מים וביו לא סיימה פרויקטים חשובים ביישובים: ג'סר א-זרקא, בוסתאן אלמרג', מעיליא, מ"א אל-בטוף, דאליית אל כרמל, עוספייה, קלנסווה. התיאגוד פוגע באיכות החיים של התושבים וכמובן מונע השגת תקציבים ואישור תוכניות הבראה על ידי משרד הפנים.

■ משרד התחבורה

○ כבישים

אחוז הביצוע התקציבי מסך ההקצאה בפועל של 619 מיליון ש"ח בפיתוח תשתיות כבישים עומד על כ- 53%. בשנת 2019 חלה ירידה באחוז הביצוע לעומת הדיווח הקודם לאחר שניתנה תוספת תקציב בשנת 2019 בסכום של 182 מיליון ש"ח.

החסמים המדווחים על ידי הרשויות המקומיות:

- חסמים תכנוניים – התשתיות ברשויות המקומיות לעיתים מעכבות את התקדמות הפרוייקטים
- חברות מנהלות – אי שביעות רצון וקשיים של הרשויות מול החברות המנהלות וקבלני המשנה מטעמם
- התנגדויות של תושבים מובילים לקשיים בקידום הפרוייקטים
- עיכובים שנוצרים בשל התלות בגופים חיצוניים כגון חברת החשמל, תאגידי המים
- מחסור תקציבים לביצוע פרויקטים שהסתיים תכנונם.

○ תחבורה ציבורית

תוכנית 922 קבעה כי בין השנים 2016-2020 יוקצה בכל שנה תקציב תוספתי של כ- 100 מיליון ש"ח, אשר נכנס לבסיס התקציבי של השנה העוקבת. ז"א, בין השנים 2016-2020 מתוכנן תקציב מצטבר של 1.5 מיליארד ש"ח. היה עיכוב באישור התקציב לשנת 2019 על ידי משרד האוצר, שממנו הוקצו בפועל עד כה רק 26 מיליון ש"ח. התקציב התוספתי של שנת 2020 (100 מיליון ש"ח) טרם הוקצה בשל עיכוב באישור במשרד האוצר.

○ הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים

למרות שאחוז ההרוגים הערבים בתאונות דרכים עומד על 32% בשנת 2019 ניצלה הרשות רק 74% מהתקציב שהוקצה לה.

■ **משרד השיכון**

אחוז הביצוע התקציבי מתוך ההקצאה בפועל עומד על כ-19%. ברשויות שבהן הביצוע התקציבי נמוך, זה נובע בעיקר ממחסור בקרקע מדינה ברשויות המקומיות, היארכות תהליכים, וקשיי שיווק.

■ **מינהל מקרקעי ישראל – הקרן = לשמירה על שטחים פתוחים**

הקרן היתה אמורה להקצות 30% מכספי הקרן לשמירה על שטחים פתוחים ליישובים הערבים. מתוך כ- 60 מיליון ש"ח שהיו אמורים להיות מושקעים רק 48% נוצלו.

החסמים בביצוע החלטות הממשלה 922 ו 1480 :

משרדי הממשלה הציגו את עיקרי החסמים שלא איפשרו מימוש מלא את התוכנית ולא איפשרו עמידה בלוחות הזמנים :

○ העדר בהירות

תוכנית 922 טיפלה, ממעוף הציפור, בנושאים שנדרשו אז על ידי החברה הערבית, התוכנית נכתבה ונוסחה ברמת המאקרו ומבלי לקבוע יעדים ספציפיים, דבר אשר היה צריך לבצע אותו מייד לאחר אישור התוכנית על ידי המנהלת שהוסמכה לטפל ולעקוב אחר מימוש התוכנית.

○ חוסר רצון של חלק מהמשרדים לקדם את התוכנית

בחלק מהמקרים ובחלק מהמשרדים, לא היה רצון לקדם את התוכנית. כאן המקום לציין כי לפעמים ההתנגדות נבעה גם משיקולים מקצועיים. התוכנית נבנתה ללא שיתוף המשרדים הירונוטים, מה שהוביל חלקית לפער בין פרטי התוכנית לצעדים הנחוצים מנקודת מבט מקצועית. כמוכן אי שיתופם של חלק מהשחקנים בדיונים הוביל להעדר רצון לקדם את התוכנית.

○ מעקב לקוי אחר התקדמות התוכנית

עצם העובדה שהגענו לשנת 2020 ויש מי שהופתעו מכך שהתוכנית לא מומשה במלואה, מעיד על מעקב לקוי אחר התקדמות התוכנית. הדגלים האדומים היו צריכים להיות מורמים במסדרונות הממשלה הרבה לפני, אולי אז ניתן היה בכוחות משותפים לאתר את החסמים שמנעו את מימושה המלא של התוכנית ולעמוד בלוחות הזמנים שקבעה החלטת הממשלה 922.

○ חסמים שהוצבו ובירוקרטיה שלא טופלה במסגרת אישור התוכנית

במסגרת התוכנית היו לא מעט פרויקטים אשר נתקלו בבירוקרטיה מתמשכת, שהייתה ידועה במועד אישור התוכנית ולצערנו לא טופלה במסגרת התוכנית. זה הביא לכך שגם

אם היה רצון לקדם פרויקט מסויים, העדר טיפול בחסמי הבירוקרטיה לסעיפי התוכנית מנע את מימוש הפרויקט.

○ חוסר ניסיון של הרשויות המקומיות

הרשויות המקומיות בחברה הערבית לא ידעו איך להתמודד עם הדרישות האדמיניסטרטיביות והטכניות של מימוש התקציבים שהועמדו להם. בסופו של דבר, הכלב קבור בפרטים הטכניים. ללא שיפור יכולותיהן של הרשויות המקומיות במישור זה, לא ניתן לממש שום תוכנית בצורה טובה.

13. השלכות עיכוב מימוש החלטת ממשלה מס' 922

עיכוב במימוש החלטת ממשלה מס' 922 אינו דבר של מה בכך, והארכת תוקף התוכנית בשנה נוספת הינה בגדר כדור אקמול למחלה שלא אובחנה כלל. לצערנו, במסגרת 5 השנים של התוכנית, לא השקענו מספיק משאבים בניתוח והבנת שורשי הבעיות שהובילו לעיכוב במימוש החלטת ממשלה מס' 922. בוצע טיפול ממוקד בבעיות טכניות בלבד. התוצאה היא שהגענו לסוף שנת 2020 עם ביצוע לא מלא של החלטת הממשלה.

עיכוב במימוש התוכנית הינו בעל השלכות רבות וחמורות, העיקריות שביניהן: עוד נרצחים על רקע פלילי, עוד אלימות, עוד אנשים שמתו בגלל העדר טיפול רפואי ראוי ונגיש, ועוד דור שגדל בלי חינוך מתאים ובלי אופק תרבותי לדור העתיד.

14. הקשר בין התוכנית הדרישות לתוכנית 922

התוכנית המוצעת הינה בגדר תוכנית משלימה ומשתלבת עם תוכנית 922, שלוקחת בחשבון היבטים וצרכים שלא נכללו בתוכנית 922 ויחד עם זאת מהווה המשך לעשייה שהחלה במסגרת התוכנית.

בסופו של דבר, המטרה היא שיפור המצב בחברה הערבית ויצירת אופק חדש לדור העתיד של החברה הערבית. מטרה זו ניתן להגדיר אפילו כמטרה לאומית, הרי כולנו כאן כדי להישאר, ובכדי להישאר קיים צורך עצום לגשר על הפערים, לבנות גשרים וליצור שפה משותפת שכולנו מבינים אותה, תוך התחשבות ברב-גוניות הקיימת בתוך החברה הערבית, בחברה היהודית ובחברה בישראל האופן כללי.

15. מקורות

- החלטת ממשלה מס' 1539 - תכנית חומש לפיתוח כלכלי של ישובים במגזר המיעוטים מיום 21 במרץ 2010 שונתה ושודרגה והוארכה בהחלטה :
- מס' 2365 - פעילות הממשלה לפיתוח כלכלי במגזר המיעוטים בשנת 2015 מיום 21 בדצמבר 2014
- החלטת הממשלה מס' 1393 (דר/38) - תקצוב מוסדות חינוך במסגרת הסכמי גג עם רשויות מקומיות מיום 26 בפברואר 2014
- החלטת ממשלה מס' 922 : פעילות הממשלה לפיתוח כלכלי באוכלוסיית המיעוטים בשנים 2020-2016 מיום 30 בדצמבר 2015
- החלטה מס' 959 - תכנית לפיתוח ולהעצמת היישובים הדרוזיים והצ'רקסיים לשנים 2016 – 2019 מיום 10 בינואר 2016
- החלטת ממשלה מס' 1480 – תכנית ממשלתית להעצמה ולחיזוק כלכלי-חברתי של היישובים הבדואים בצפון לשנים 2016 – 2020 מיום 2 ביוני 2016
- החלטת ממשלה מס' 1560 - יעדים בתחום החינוך בקרב אוכלוסיית המיעוטים מיום 19 ביוני 2016
- החלטת ממשלה מס' 2397 – התכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021 – 2017 מיום 12 בפברואר 2017
- התוכנית לסגירת פער בבריאות, משרד הבריאות והמשרד לשוויון חברתי, יולי 2019
- דוח הסרת חסמים בתחום הדיור והמקרקעין בחברה הלא יהודית, משרד המשפטים, אוקטובר 2020
- דוח תכנון מול ביצוע לשנים 2017-2019 של התכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021-2017 (החלטה מס' 2397), יוני 2020
- המלצות ועדת המנכ"לים להתמודדות עם הפשיעה והאלימות בחברה הערבית – מסמך מדיניות מסכם, יולי 2020
- מצגת "קידום תהליך היישום החלטת ממשלה מספר 922", ועדת היגוי בין משרדית מס' 9 מיום 22 בספטמבר 2020
- התוכנית לסגירת פער בשירותי רווחה, פורום מנהלי מחלקות רווחה ומרכז מוסאוא, ספטמבר 2020
- דיווח משרד השיכון לוועדת היגוי מספר 13 להחלטה 922, אוקטובר 2020
- צרכי הנשים הערביות מתקציב המדינה, מרכז מוסאוא, אוקטובר 2020

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

مركز مساواة
מרכז מוסאווה
Mossawa Center

